

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Кафедра педагогіки вищої школи

**Методичні вказівки
до вивчення навчальної дисципліни**

ОСНОВИ АНДРАГОГІКИ

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки
денної та заочної форми навчання

УДК 378.016:37.013.83(072)

М 54

Рецензенти:

- Гарань Н.С.** – кандидат педагогічних наук, старший викладач, доцентка кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
- Цибулько Л.Г.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

М 54 Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Основи андрагогіки» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 «Освітні педагогічні науки» денної та заочної форм навчання / Укладач: О. М. Сипченко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2020. 74 с.

Методичні вказівки укладено відповідно до освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та навчального плану підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Подано опорний конспект лекцій, питання до практичних занять, завдання для самостійної роботи, рекомендації щодо самостійного вивчення навчальної дисципліни, питання до іспиту тощо.

Погоджено рішенням Вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 1 від 28.08.2020 р.)

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	2
1. Силабус навчальної дисципліни «Основи андрагогіки»	3
2. Робоча програма навчальної дисципліни «Основи андрагогіки».....	14
3. Навчально-методичні матеріали для лекцій із навчальної дисципліни «Основи андрагогіки»: опорний конспект лекцій	24
4. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять із навчальної дисципліни «Основи андрагогіки».....	65
5. Завдання до самостійної роботи здобувачів з навчальної дисципліни «Основи андрагогіки».....	70
6. Контрольні питання з навчальної дисципліни «Основи андрагогіки».....	73

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна «Основи андрагогіки» є теоретичною основою сукупності знань та вмінь, що формують професійний рівень викладача-андрагога в системі вищої освіти. У результаті вивчення даної навчальної дисципліни здобувач повинен вивчити та засвоїти методологічні та історико-педагогічні засади розвитку андрагогіки, особливостей її розвитку у провідних країнах світу, характеристику андрагогічної парадигми в категоріальній площині теорії освітньої діяльності, усвідомити основні напрями реалізації концепції освіти дорослих та підготовки андрагогічних кадрів, опанувати складові неперервної освіти як важливого фактору розвитку дорослої людини, виявити перспективи розвитку андрагогіки, узгодити стратегічну політику ЮНЕСКО та національних програм у сфері освіти дорослих.

З метою належного оволодіння здобувачами програмним матеріалом передбачається їх навчально-пошукова діяльність під час лекцій, практичних занять та у процесі самостійної роботи. Навчання зорієнтоване переважно на самостійну роботу з програмним матеріалом, про що свідчить розподіл обсягу часу на дисципліну за навчальним планом. Робота з підготовки до практичних занять та закріплення їх результатів представляє самостійну роботу з теоретичним матеріалом, самостійне позааудиторне письмове виконання низки завдань для засвоєння навчального матеріалу на рівні «відтворення», «розуміння», «застосування» і «створення».

Можливі види завдань: конспектування рекомендованої літератури і джерел; відповіді на запитання і самостійне формулювання запитань до навчальної теми; наведення прикладів, опис ситуацій; узагальнення, порівняння, аналіз теоретичного матеріалу; обговорення результатів ефективності навчання в системі «викладач-здобувач», «здобувач-здобувач», оцінювання самостійної роботи (розробка мультимедійної презентації, дайджесту інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дорослими, складання доповіді, глосарію, кросворду, написання наукового повідомлення, есе, проектування тренінгового заняття для дорослих учнів тощо). Під час підготовки до заняття і виконання завдань здобувачам рекомендується використовувати навчальну та спеціальну літературу, відповідні словники та енциклопедії.

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра педагогіки вищої школи

**СИЛАБУС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ОСНОВИ АНДРАГОГІКИ
(найменування навчальної дисципліни)

підготовки здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
(вказати рівень вищої освіти)
спеціальності 011– Освітні, педагогічні науки
(шифр і назва спеціальності)
за освітньо-професійною програмою
Педагогіка вищої школи
(назва освітньої програми)
мова навчання українська

Слов'янськ – 2020 р.

Розробники:

Сипченко О.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцентка кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Рецензенти:

Гарань Н.С., кандидат педагогічних наук, старший викладач, доцентка кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Цибулько Л.Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Силабус розглянуто і схвалено на засіданні кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Протокол № 1 від «27» серпня 2020 р.

Завідувач кафедри Топольник Я.В.
(ПБ)

Затверджено та рекомендовано до впровадження
вченою радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

«28» серпня 2020 р.

протокол № 1

**Опис навчальної дисципліни
Основи андрагогіки**

Кількість кредитів	3 кредити ECTS / 90 годин
Рік підготовки, семестр	2 рік підготовки, 3 семестр
Компонент освітньої програми	Вибірковий компонент
Викладач	Сипченко Ольга Миколаївна, доцентка кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент
Контактна інформація	ph_d@ukr.net https://www.sypchenko.org/ +380508459737
Консультації	Очні консультації: Ср з 10.00 до 11.20 Онлайн консультації: за попередньою домовленістю
Анотація навчальної дисципліни	Об'єкт вивчення навчальної дисципліни – система освіти дорослих Предмет вивчення навчальної дисципліни – теорія і практика освіти дорослих, закономірності, принципи та тенденції розвитку освіти впродовж життя
Опис навчальної дисципліни	Метою вивчення навчальної дисципліни є: формування системи теоретичних знань та практичних умінь щодо навчання дорослих в умовах формальної та неформальної освіти, розвиток андрагогічної компетентності в контексті неперервного професійного становлення фахівця <i>Ключові слова:</i> андрагогіка, андрагогічна освіта, формальна та неформальна освіта, університет третього віку, люди похилого віку, навчання дорослих, технології освіти дорослих, професіограма андрагога тощо. <i>Очікувані результати навчання:</i> Розуміння основних напрямів розвитку андрагогічного знання в системі педагогічних наук. Здатність до оволодіння концептуальними, змістовими й технологічними підходами до організації освітнього процесу дорослих. Здатність визначати особливості засвоєння знань та специфіку освіти дорослої людини, розкривати процес становлення андрагогіки як самостійного наукового напрямку та навчальної дисципліни в системі педагогічного знання. Здійснювати контекстність навчання на всіх етапах неперервної освіти, застосовувати інноваційні технології навчання дорослих в умовах розвивального освітнього середовища з урахуванням особистісного та професійного досвіду дорослого учня. Готовність конкретизувати основні андрагогічні принципи навчання в системі неперервної освіти, сутнісні характеристики змісту підготовки андрагогічних кадрів. <i>Матеріали та ресурси:</i> 1) <i>Рекомендована література:</i> 1. Андрагогічна парадигма: загальнонауковий контекст / авт. і уклад. В.О.Вихрущ: монографія. Тернопіль: Крок, 2019. 417 с. 2. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / за ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с. <i>Допоміжна:</i> 1. Лук'янова Л. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід; Українська Асоціація освіти дорослих. К.: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с. 2. Технології професійного розвитку педагогів: методичний

	порадник / упор.: Сорочан Т.М., Скрипник М.І.; навч.-метод. посіб.; Держ. вищ. навч. зал. «Ун-т менедж. освіти». К., 2017. 231 с. 2) <i>Платформи та сервіси дистанційного навчання:</i> LearningApps, Padlet, Moodle Дистанційний курс «Основи андрагогіки» http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=1135 <i>Інформаційні ресурси в Інтернеті:</i> 1. Всесвітня Рада з освіти дорослих (ICAE) URL: http://icae.global/ 2. Європейська Асоціація освіти дорослих (EAEA) URL: https://eaea.org/ 3. Закон України «Про вищу освіту» від 24.07.2020 № 1556-VII. URL: https://cutt.ly/SkZ9CAAt 4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 03.07.2020 року №848-VIII. URL: https://cutt.ly/okZ28R8 5. Закон України «Про освіту» від 24.06.2020 року №2145-VIII. URL: https://cutt.ly/8k5gNYx 6. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 16.01.2016 року №2623-III. URL: https://cutt.ly/MkZ22up 7. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: https://cutt.ly/fkZ2SnO 8. Концепція освіти дорослих в Україні / укл.: Лук'янова Л. Б. 24 с. URL: https://cutt.ly/Pf0NRma 9. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16.07.2018 року №776. URL: https://cutt.ly/Qk7M9us 10. Проект Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: https://cutt.ly/ck78KoS 11. Українська Асоціація освіти дорослих URL: https://cutt.ly/Gk62gft <i>Платформи електронного навчання:</i> EdEra, Coursera, Edx, Prometheus, Iversity, FutureLearn, YouTube та ін. <i>Програми презентацій:</i> PowerPoint, Open Office Impress, Prezi. <i>Необхідне обладнання:</i> Комп'ютер (ноутбук), мультимедійний проектор, фліпчарт, ватмани, маркери
Темп	Тема 1. Андрагогічна парадигма у категоріальній площині теорії освітньої діяльності. Вступ до андрагогіки. Андрагогіка в контексті викликів сучасного суспільства. Історія розвитку андрагогіки. Методологія андрагогіки Тема 2. Неперервна освіта як фактор розвитку дорослої людини. Доросла людина як суб'єкт освіти. Особливості засвоєння знань та специфіка освіти дорослої людини. Моделі освіти дорослих. Навчання дорослих в системі неперервної освіти Тема 3. Загальнометодичні основи навчання дорослих. Методи та форми організації навчання дорослих. Технології навчання та розвитку дорослих. Контрольно-оцінна діяльність у ЗВО. Андрагог як суб'єкт навчання дорослих. Професійні вимоги до роботи науково-педагогічних працівників з дорослою аудиторією
Методичні поради для викладачів «Як навчати?»	<i>Словесні методи:</i> лекція (проблемна, лекція з розгляду конкретних ситуацій, вікторина, лекція-консультація, круглий стіл, мультимедійна, інтерактивна тощо), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, бесіда, семінар, диспут, дискусія тощо; <i>наочні методи:</i> спостереження, демонстрація, інфографіка, ілюстрація; <i>практичні методи:</i> практичні заняття, виконання практичних завдань, обробка довідкової інформації, ситуаційні вправи, аналіз подій, самостійна робота, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних засобів навчання (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, виконання індивідуальних завдань, тестування в режимі самооцінювання); <i>робота з навчально-методичною літературою</i> (конспектування, тезування, анотування, рецензування); <i>відеометод</i> у сполученні з новітніми інформаційними

	технологіями та комп'ютерними засобами навчання: дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані, гейміфіковані та ін.; <i>активні методи навчання</i> : метод проектів, моделювання професійних ситуацій в умовах квазіпрофесійної діяльності, проведення «круглих столів», брейнстормінг, «Плюси й мінуси», MindMap, «Плюс-мінус-цікаво», колаж, web-квести; <i>інтерактивні методи навчання</i> : робота в малих групах, дерево рішень, тестування.
Методичні поради для здобувачів «Як навчатися?»	Здобувачі опрацьовують теоретичний матеріал лекцій та презентацій; готуються до практичних занять, виконують самостійну роботу. <i>Види роботи здобувачів</i> : підготовка наукового повідомлення, розробка мультимедійних презентацій, дайджесту, глосарію, кросворду, робота над доповіддю, есе, розгляд та обговорення кейсів (відекейсів), підготовка до ділових ігор, творчих звітів, ситуативно-професійного моделювання, робота в парах, у групах, проектування тренінгового заняття для дорослих учнів, підготовка до презентації результатів виконаних завдань тощо, тестового контролю, іспиту.
Оцінювання	<i>Види</i> : вхідний контроль, поточний контроль, взаємоконтроль (взаємооцінювання), самоконтроль (рефлексія, самооцінювання), підсумковий контроль – семестровий екзамен <i>Методи</i> : спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне, письмове опитування, оцінювання самостійної роботи, тестування <i>Форми</i> : індивідуальна та фронтальна перевірка <i>Оцінювання результатів</i> навчання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до Положення про контрольні заходи в ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/003.pdf та на підставі поточного оцінювання знань за умови, якщо набрана кількість балів з поточного тестування та самостійної роботи складатиме не менше 60 балів. Отримані бали за відвідані заняття та виконані практичні завдання й самостійну роботу додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів. Здобувачі вищої освіти, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути: - звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 60-80 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни; - звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 81-100 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, за відсутності пропусків занять з усіх предметів семестру без поважних причин (до 10%), але за обов'язкового надання в деканат виконаних самостійних завдань з відповідної дисципліни; - допущені до складання екзамену. Підсумковий контроль – семестровий екзамен оцінюється за 100-бальною та національною шкалами <i>Основні вимоги</i> до оцінювання результатів поточного та підсумкового контролів передбачають: виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни; глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих джерелах; уміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку; характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо); уміння

	застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних завдань; уміння аналізувати достовірність одержаних результатів. <i>Критерії оцінювання</i> результатів навчальних досягнень здобувачів: «відмінно» (90-100 балів) – здобувач демонструє високий рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни, «добре» (75-89 балів) – здобувач виявляє достатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни, «задовільно» (60-74 балів) – наявний рівень мінімально достатніх знань, «незадовільно» (26-59 балів) – недостатній рівень наявних результатів навчання, «неприйнятно» (0-25 балів) – результати навчання відсутні. Критерії оцінювання різних видів навчальної діяльності прописані у кожному завданні																																																																																																																				
	Розподіл балів, що присвоюється здобувачам, із розподілом за темами за результатами поточного контролю (денна форма навчання)																																																																																																																				
	<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">Тема</th> <th colspan="2">Лекції</th> <th colspan="2">Практичні заняття</th> <th colspan="2">Самостійна робота</th> </tr> <tr> <th>Max</th> <th>Min</th> <th>Max</th> <th>Min</th> <th>Max</th> <th>Min</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>T 1.1</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 1.2</td><td></td><td></td><td>5</td><td>2</td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 1.3</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 1.4</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>5</td><td>3</td></tr> <tr><td>T 2.1</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>7</td><td>5</td></tr> <tr><td>T 2.2</td><td></td><td></td><td>5</td><td>2</td><td>7</td><td>5</td></tr> <tr><td>T 2.3</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>5</td><td>3</td></tr> <tr><td>T 2.4</td><td></td><td></td><td>5</td><td>2</td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 3.1</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>7</td><td>5</td></tr> <tr><td>T 3.2</td><td></td><td></td><td>5</td><td>2</td><td>7</td><td>5</td></tr> <tr><td>T 3.3</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>5</td><td>3</td></tr> <tr><td>T 3.4</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>5</td><td>3,5</td></tr> <tr><td>T 3.5</td><td></td><td></td><td>5</td><td>2</td><td>10</td><td>7</td></tr> <tr><td>Разом</td><td>5</td><td>2,5</td><td>25</td><td>10</td><td>70</td><td>47,5</td></tr> </tbody> </table>						Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота		Max	Min	Max	Min	Max	Min	T 1.1	1	0,5			3	2	T 1.2			5	2	3	2	T 1.3	1	0,5			3	2	T 1.4					5	3	T 2.1	1	0,5			7	5	T 2.2			5	2	7	5	T 2.3					5	3	T 2.4			5	2	3	2	T 3.1	1	0,5			7	5	T 3.2			5	2	7	5	T 3.3					5	3	T 3.4	1	0,5			5	3,5	T 3.5			5	2	10	7	Разом	5	2,5	25	10	70	47,5
Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота																																																																																																																
	Max	Min	Max	Min	Max	Min																																																																																																															
T 1.1	1	0,5			3	2																																																																																																															
T 1.2			5	2	3	2																																																																																																															
T 1.3	1	0,5			3	2																																																																																																															
T 1.4					5	3																																																																																																															
T 2.1	1	0,5			7	5																																																																																																															
T 2.2			5	2	7	5																																																																																																															
T 2.3					5	3																																																																																																															
T 2.4			5	2	3	2																																																																																																															
T 3.1	1	0,5			7	5																																																																																																															
T 3.2			5	2	7	5																																																																																																															
T 3.3					5	3																																																																																																															
T 3.4	1	0,5			5	3,5																																																																																																															
T 3.5			5	2	10	7																																																																																																															
Разом	5	2,5	25	10	70	47,5																																																																																																															
	Розподіл балів, що присвоюється здобувачам, із розподілом за темами за результатами поточного контролю (заочна форма навчання)																																																																																																																				
	<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">Тема</th> <th colspan="2">Лекції</th> <th colspan="2">Практичні заняття</th> <th colspan="2">Самостійна робота</th> </tr> <tr> <th>Max</th> <th>Min</th> <th>Max</th> <th>Min</th> <th>Max</th> <th>Min</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>T 1.1</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 1.2</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 1.3</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 1.4</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>5</td><td>3</td></tr> <tr><td>T 2.1</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>10</td><td>6</td></tr> <tr><td>T 2.2</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>10</td><td>6</td></tr> <tr><td>T 2.3</td><td></td><td></td><td>5</td><td>2</td><td>5</td><td>3</td></tr> <tr><td>T 2.4</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>3</td><td>2</td></tr> <tr><td>T 3.1</td><td></td><td></td><td>5</td><td>2</td><td>8</td><td>5</td></tr> <tr><td>T 3.2</td><td>1</td><td>0,5</td><td></td><td></td><td>10</td><td>6</td></tr> <tr><td>T 3.3</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>5</td><td>3</td></tr> <tr><td>T 3.4</td><td></td><td></td><td>6</td><td>4</td><td>5</td><td>3</td></tr> <tr><td>T 3.5</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>10</td><td>7</td></tr> <tr><td>Разом</td><td>4</td><td>2</td><td>16</td><td>8</td><td>80</td><td>50</td></tr> </tbody> </table>						Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота		Max	Min	Max	Min	Max	Min	T 1.1	1	0,5			3	2	T 1.2	1	0,5			3	2	T 1.3					3	2	T 1.4					5	3	T 2.1	1	0,5			10	6	T 2.2					10	6	T 2.3			5	2	5	3	T 2.4					3	2	T 3.1			5	2	8	5	T 3.2	1	0,5			10	6	T 3.3					5	3	T 3.4			6	4	5	3	T 3.5					10	7	Разом	4	2	16	8	80	50
Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота																																																																																																																
	Max	Min	Max	Min	Max	Min																																																																																																															
T 1.1	1	0,5			3	2																																																																																																															
T 1.2	1	0,5			3	2																																																																																																															
T 1.3					3	2																																																																																																															
T 1.4					5	3																																																																																																															
T 2.1	1	0,5			10	6																																																																																																															
T 2.2					10	6																																																																																																															
T 2.3			5	2	5	3																																																																																																															
T 2.4					3	2																																																																																																															
T 3.1			5	2	8	5																																																																																																															
T 3.2	1	0,5			10	6																																																																																																															
T 3.3					5	3																																																																																																															
T 3.4			6	4	5	3																																																																																																															
T 3.5					10	7																																																																																																															
Разом	4	2	16	8	80	50																																																																																																															

	<p><i>Політика щодо дедлайнів та перекладань:</i> роботи, що здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перекладання (дострокове складання) курсу відбувається з дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).</p> <p><i>Політика щодо академічної доброчесності:</i> академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для формування результатів навчання за дисципліною і отримання відповідної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі). Політика щодо академічної доброчесності регламентується Положенням про комісії з питань етики та академічної доброчесності в ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/013.pdf</p> <p>Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.</p> <p><i>Політика щодо відвідування:</i> для здобувачів вищої освіти відвідування занять є обов'язковим. Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалості (два тижні) відсутності. Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача або особисто, або через старосту. Якщо здобувач вищої освіти захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватися дистанційно – онлайн, за погодженням з викладачем</p>
<p>Переваги вивчення навчальної дисципліни «Бонус вивчення»</p>	<p>Навчальну дисципліну «Основи андрагогіки» розроблено відповідно до потреб та особливостей кожного здобувача, ураховано персоналізовані траєкторії навчання, студентоцентризований підхід, вивчення даного курсу передбачає розвиток андрагогічної компетентності для здійснення професійної діяльності фахівця у сфері освіти дорослих з урахуванням сучасних тенденцій розвитку неперервної освіти, сприяє формуванню соціальних навичок (soft skills): комунікативність, лідерство, здатність брати на себе відповідальність, працювати в критичних умовах, працювати в команді, тайм-менеджмент, розуміння важливості deadline (вчасного виконання поставлених завдань), здатність логічно і критично мислити, самостійно приймати рішення, креативність тощо. Здобувачі вищої освіти, які регулярно відвідували лекції, своєчасно виконали самостійну роботу, додатково отримують 3 бали до підсумкового оцінювання результатів навчання</p>

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра педагогіки вищої школи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”:

Перший проректор

Нібока О.Г.

«28» серпня 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ОСНОВИ АНДРАГОГІКИ
(найменування навчальної дисципліни)

підготовки здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
(вказати рівень вищої освіти)
спеціальності 011– Освітні, педагогічні науки
(шифр і назва спеціальності)
за освітньо-професійною програмою
Педагогіка вищої школи
(назва освітньої програми)
мова навчання українська

Ситченко О.М.
канд. пед. наук, доцент

місце

Розробники:

Сипченко О.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцентка кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Рецензенти:

Гарань Н.С., кандидат педагогічних наук, старший викладач, доцентка кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Цибулько Л.Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Робоча навчальна програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Протокол № __1__ від «27» серпня 2020 р.

Завідувач кафедри Топольник Я.В.
(ПБ)

Погоджено групою забезпечення спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Керівник групи забезпечення Саяпіна С.А.
(ПБ)

Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою

Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

«28» серпня 2020 р. протокол № __1__

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Вибіркова	
Загальна кількість годин – 90	Рік підготовки:	
	2-й	2-й
	Семестр	
	3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 2 самостійної роботи здобувача – 4	Лекції	
	10 год.	4 год.
	Практичні	
	10 год.	6 год.
	Самостійна робота	
	70 год.	80 год.
Вид контролю: екзамен		

Метою вивчення навчальної дисципліни «Основи андрагогіки» є: формування системи теоретичних знань та практичних умінь щодо навчання дорослих в умовах формальної та неформальної освіти, розвиток андрагогічної компетентності в контексті неперервного професійного становлення фахівця.

**2. Матриця компетентностей, програмних результатів навчання,
результатів навчання, методів навчання, методів контролю з навчальної дисципліни
«Основи андрагогіки»**

Результати навчання	Методи навчання	Методи контролю
<p>Розуміння основних напрямів розвитку андрагогічного знання в системі педагогічних наук.</p> <p>Здатність до оволодіння концептуальними, змістовими й технологічними підходами до організації освітнього процесу дорослих.</p> <p>Здатність визначати особливості засвоєння знань та специфіку освіти дорослої людини, розкривати процес становлення андрагогіки як самостійного наукового напрямку та навчальної дисципліни в системі педагогічного знання.</p> <p>Здійснювати контекстність навчання на всіх етапах неперервної освіти, застосовувати інноваційні технології навчання дорослих в умовах розвивального освітнього середовища з урахуванням особистісного та професійного досвіду дорослого учня.</p> <p>Готовність конкретизувати основні андрагогічні принципи навчання в системі неперервної освіти, сутнісні характеристики змісту підготовки андрагогічних кадрів.</p>	<p>Поєднання традиційних, активних та інтерактивних методів навчання з використанням інноваційних технологій: словесні методи: лекція (проблемна, лекція з розгляду конкретних ситуацій, вікторина, лекція-консультація, круглий стіл, мультимедійна, інтерактивна тощо), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, бесіда, семінар, диспут, дискусія тощо; наочні методи: спостереження, демонстрація, інфографіка, ілюстрація; практичні методи: практичні заняття, виконання практичних завдань, обробка довідкової інформації, ситуаційні вправи, самостійна робота, зокрема з використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, виконання індивідуальних завдань, тестування в режимі самооцінювання); робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування); відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання: дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані, гейміфіковані; активні методи навчання: брейнстормінг, «Плюси й мінуси», структурно-логічні схеми, MindMap, «Плюс-мінус-цікаво», колаж, web-квести; інтерактивні методи навчання: робота в малих групах, дерево рішень, тестування.</p>	<p>спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, тестовий контроль, взаємоконтроль (взаємооцінювання), самоконтроль (рефлексія, самооцінювання), оцінювання самостійної роботи (розробка мультимедійної презентації, дайджесту інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дорослими, складання доповіді, глосарію, кросворду, написання наукового повідомлення, есе, проєктування тренінгового заняття для дорослих учнів тощо), екзамен</p>

3. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	зокрема				усього	зокрема			
л		п	лаб	с.р.	л		п	лаб	с.р.	
Тема 1. Андрагогічна парадигма у категоріальній площині теорії освітньої діяльності										
1.1. Вступ до андрагогіки	4	2		2	5	1				4
1.2. Андрагогіка в контексті викликів сучасного суспільства	5		2	3	5	1				4
1.3. Історія розвитку андрагогіки	5	2		3	4					4
1.4. Методологія андрагогіки	3			3	4					4
Тема 2. Неперервна освіта як фактор розвитку дорослої людини										
2.1. Доросла людина як суб'єкт освіти	4	2		2	5	1				4
2.2. Особливості засвоєння знань та специфіка освіти дорослої людини	5		2	3	4					4
2.3. Моделі освіти дорослих	4			4	5		2			3
2.4. Навчання дорослих в системі неперервної освіти	5		2	3	4					4
Тема 3. Загальнометодичні основи навчання дорослих										
3.1. Методи та форми організації навчання дорослих	4	2		2	5		2			3
3.2. Технології навчання та розвитку дорослих	5		2	3	5	1				4
3.3. Контрольно-оцінна діяльність у ЗВО	4			4	5					5
3.4. Андрагог як суб'єкт навчання дорослих	5	2		3	4		2			2
3.5. Професійні вимоги до роботи науково-педагогічних працівників з дорослою аудиторією	7		2	5	5					5
Екзамен	30			30	30					30
Усього годин	90	10	10	70	90	4	6			80

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Години	
		дфн	зфн
1	Вступ до андрагогіки	2	1
2	Андрагогіка в контексті викликів сучасного суспільства		1
3	Історія розвитку андрагогіки	2	
4	Доросла людина як суб'єкт освіти	2	1
5	Методи та форми організації навчання дорослих	2	
6	Технології навчання та розвитку дорослих		1
7	Андрагог як суб'єкт навчання дорослих	2	
	Разом	10	4

4.2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Години	
		дфн	зфн
1	Андрагогіка у контексті викликів сучасного суспільства	2	
2	Особливості засвоєння знань та специфіка освіти дорослої людини	2	
3	Моделі освіти дорослих		2
4	Навчання дорослих в системі неперервної освіти	2	
5	Методи та форми організації навчання дорослих		2
6	Технології навчання та розвитку дорослих	2	
7	Андрагог як суб'єкт навчання дорослих		2
8	Професійні вимоги до роботи науково-педагогічних працівників з дорослою аудиторією	2	
	Разом	10	6

4.3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Години	
		дфн	зфн
1	Андрагогічна парадигма у категоріальній площині теорії освітньої діяльності	11	16
2	Неперервна освіта як фактор розвитку дорослої людини	12	15
3	Загальнометодичні основи навчання дорослих	17	19
4	Екзамен	30	30
	Разом	70	80

5. Критерії оцінювання результатів навчання

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти, затверджені в ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (для оцінювання іспиту): «відмінно» (90-100 балів) – здобувач демонструє високий

рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни, «добре» (75-89 балів) – здобувач виявляє достатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни, «задовільно» (60-74 балів) – наявний рівень мінімально достатніх знань, «незадовільно» (26-59 балів) – недостатній рівень наявних результатів навчання, «неприйнятно» (0-25 балів) – результати навчання відсутні.

Оцінювання результатів навчання здійснюється під час проведення всіх видів занять і самостійної роботи.

Оцінювання результатів навчання здобувачів у процесі лекції виставляється за такими критеріями:

- присутність здобувача на лекції, складання її конспекту й активна участь у процесі лекції.

Оцінювання результатів навчання здобувачів у процесі практичного заняття виставляється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну та ґрунтовну відповідь на задане запитання з теми заняття;

- у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; за знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні.

Оцінювання розроблених проєктів, рефератів, презентацій за визначеними темами виставляється відповідно до критеріїв:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту має бути ще не менше трьох джерел інформації);

- за оформлення роботи згідно з вимогами і наявність посилань на літературні та інтернет джерела;

- за наявність змістовних висновків;

- за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах.

Унаслідок виявлення невідповідності результатів навчання окремим критеріям із тієї чи іншої форми контролю знань кількість балів, що виставляється здобувачеві, може бути знижена:

- за неповну відповідь;

- за кожну неправильну відповідь;

- за невчасне виконання завдання;

- за недостовірність поданої інформації;

- за недостатнє розкриття теми;

- за відсутність посилань на інтернет і літературні джерела.

Критерії оцінювання різних видів навчальної діяльності прописані у кожному завданні.

6. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: завдання для вхідного, поточного та підсумкового контролю, взаємоконтролю (взаємооцінювання), самоконтролю (рефлексія, самооцінювання), тестового контролю, усного, письмового опитування, оцінювання самостійної роботи (мультимедійної презентації, дайджесту інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дорослими, доповіді, глосарію, кросворду, наукового повідомлення, есе, тренінгового заняття для дорослих учнів), семестровий екзамен.

Питання до іспиту з дисципліни

«Основи андрагогіки»

1. Андрагогіка в контексті викликів сучасного суспільства
2. Міждисциплінарний характер андрагогіки
3. Андрагогіка як навчальна дисципліна
4. Історія розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах
5. Історія розвитку освіти дорослих в Україні
6. Діяльність ЮНЕСКО та Ради країн ЄС у галузі освіти дорослих
7. Методологія андрагогіки
8. Сутність андрагогіки як науки: парадигмальний підхід
9. Моделі та функції андрагогіки
10. Категоріальний апарат сучасної андрагогіки
11. Основні принципи андрагогіки

12. Вікова періодизація етапу дорослості
13. Загальні основи суб'єктивізації учіння дорослого
14. Дорослість як якість життєдіяльності
15. Специфіка вікових інформаційних запитів дорослих учнів
16. Проблеми змістового наповнення освіти дорослих в умовах автономізації
17. Концепція учіння і навчання в андрагогії
18. Психолого-педагогічні основи навчання дорослих
19. Концептуальні основи організації навчального процесу у вищій школі
20. Стили пізнавальної діяльності дорослих учнів
21. Моделі та стратегії навчання дорослих у освітньо-технологічному середовищі ЗВО: загальні основи
22. Андрагогічна психодидактика керованого засвоєння в сучасному ЗВО
23. Дидактогенні аспекти учбової діяльності студента ЗВО
24. Розвиток освіти дорослих у відкритому суспільстві
25. Моделі освіти дорослих в умовах відкритого суспільства
26. Загальна характеристика моделей освіти дорослих у відкритому суспільстві
27. Модель «Освіта 2.0»
28. Проектно-орієнтований університет як модель створення нового освітньо-технологічного середовища
29. Дослідницький університет як проектно-орієнтована організація
30. Модель університету-підприємства та Модель «Університетський комплекс» (УК)
31. Модель «Потрійна спіраль»
32. Модель класичного дослідницького університету
33. Традиційні методи навчання дорослих
34. Інноваційні методи навчання в умовах відкритого суспільства: загальні підходи
35. Інформаційно-розвивальні методи навчання
36. Методи ситуаційного аналізу
37. Методи ігрового проектування
38. Евристичні методи інтенсивного генерування ідей
39. Методи рольової гри
40. Технології зворотнього зв'язку на ігрових заняттях
41. Система сучасних засобів методичного забезпечення навчальних дисциплін у ЗВО
42. Лекційна форма організації навчального процесу у ЗВО: методичний аспект
43. Особливості класичних форм організації навчання дорослих в умовах андрагогічної парадигми
44. Інші класичні форми організації навчання дорослих
45. Веб-квест як форма організації навчального процесу
46. Форми організації навчання дорослих на основі ігрової діяльності
47. Майстер-клас як форма організації навчального процесу у вищій школі
48. Консультування як форма навчальної діяльності
49. Технології загальнопедагогічної підготовки в сучасному закладі вищої освіти
50. Основні характеристики результативності освіти дорослих для країн ЄС: нормативно-правове підґрунтя
51. Компетентнісний підхід у контрольно-оцінній діяльності викладача закладу вищої освіти
52. Функції контролю і вимоги до нього в андрагогії
53. Способи і методи контролю результативності навчання дорослих
54. Форми підсумкового контролю результативності навчання дорослих
- Рейтинг-контроль як форма контрольно-оцінної діяльності в умовах кредитно-трансферної системи навчання
55. Викладач закладу вищої освіти як суб'єкт освітньої діяльності

56. Взаємозв'язок «викладач – дорослий учень» у навчальному процесі закладу вищої освіти

57. Стиль роботи викладача-андрагога і його вплив на якість освітнього процесу в закладі вищої освіти

58. Андрагогічні основи професійного розвитку професійної підготовки

59. Навчання в організаціях як форма освіти дорослих

60. Основні фактори та постнавчальні техніки у професійній підготовці дорослих

7. Рекомендована література

Основна

1. Андрагогічна парадигма: загальнонауковий контекст / авт. і уклад. В.О.Вихруш: монографія. Тернопіль: Крок, 2019. 417 с.

2. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / за ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.

Допоміжна

1. Лук'янова Л. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід; Українська Асоціація освіти дорослих. К.: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.

2. Технології професійного розвитку педагогів: методичний poradnik / упор.: Сорочан Т.М., Скрипник М.І.; навч.-метод. посіб.; Держ. вищ. навч. зал. «Ун-т менедж. освіти». К., 2017. 231 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Всесвітня Рада з освіти дорослих (ICAE) URL: <http://icae.global/>

2. Європейська Асоціація освіти дорослих (EAEA) URL: <https://eaea.org/>

3. Закон України «Про вищу освіту» від 24.07.2020 № 1556-VII. URL: <https://cutt.ly/SkZ9CAt>

4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 03.07.2020 року №848-VIII. URL: <https://cutt.ly/okZ28R8>

5. Закон України «Про освіту» від 24.06.2020 року №2145-VIII. URL: <https://cutt.ly/8k5gNYx>

6. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 16.01.2016 року №2623-III. URL: <https://cutt.ly/MkZ22up>

7. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://cutt.ly/fkZ2SnO>

8. Концепція освіти дорослих в Україні / укл.: Лук'янова Л. Б. 24 с. URL: <https://cutt.ly/Pf0NRma>

9. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16.07.2018 року №776. URL: <https://cutt.ly/Qk7M9us>

10. Проєкт Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <https://cutt.ly/ck78KoS>

11. Українська Асоціація освіти дорослих URL: <https://cutt.ly/Gk62gfr>

9. Посилання на дистанційний курс

<http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=1135>

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЛЕКЦІЙ ІЗ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ АНДРАГОГІКИ»
ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ**

Лекція 1. Вступ до андрагогіки

Мета вивчення: представити здобувачам другого магістерського рівня вищої освіти теоретичні положення дисципліни «Основи андрагогіки»; проаналізувати проблеми андрагогіки в контексті викликів сучасного суспільства, визначити міждисциплінарний характер андрагогіки, ознайомити з основними положеннями андрагогіки як навчальної дисципліни.

План лекції:

1. Андрагогіка у контексті викликів сучасного суспільства
2. Міждисциплінарний характер андрагогіки
3. Андрагогіка як навчальна дисципліна

Література:

1. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / М.Л. Смульсон, Ю.М.Лотоцька, М.М.Назар, П.П.Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобиланська [та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон. К.: Педагогічна думка, 2015. 221 с.
2. Огієнко О.І., Литовченко І.М. Андрагогічна модель навчання: американський контекст: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 234 с.
3. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О.В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.
4. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / За ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.
5. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л.Є.; за ред. Аніщенко О.В. К. : ІПООД НАПН України, 2016. 354 с. URL: http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf
6. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Ничкало Н. Г., Радкевич В. О., Щербак О. І., Дорошенко Н. І., Василенко О. В., Скульська В. Є. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 268 с.
7. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / [О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Зінченко та ін.]. К., 2013. 251 с.
8. Тимчук Л. Становлення та розвиток андрагогіки в Україні (кінець XIX–XX століття): монографія; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича.

Чернівці: ЧНУ, 2015. 464 с.

Ключові поняття: андрагогіка, андрагогічна освіта, освіта дорослих, андрагог, освітній процес.

Питання 1. Андрагогіка у контексті викликів сучасного суспільства

Згідно матеріалів ЮНЕСКО, пріоритетне завдання навчання дорослих – забезпечити людину комплексом знань та умінь, необхідних для активної творчості і діяльності в сучасному динамічному житті. Йдеться про постійний, безперервний розвиток людини як робітника, громадянина, особистості, індивідуальності впродовж усього життя. У наш час склалась система поглядів на роль науки про дорослих як на напрям досягнення прогнозованого розвитку особистості-професіонала і колективізму на основі осмислення сутності його оновлення.

Першочерговим завданням, згідно висловлення одного із видатних теоретиків та практиків навчання дорослих американського вченого М.Ноулза, стала «...підготовка компетентних людей використовувати свої знання в умовах, що постійно змінюються, та займатись постійним самовдосконаленням і самоосвітою впродовж усього свого життя». Справа навчання стає ще більш важкою та напруженою. У цих умовах справжньою рятівною силою, що допомагає сучасній людині подолати свої проблеми за допомогою навчання, є андрагогіка – наука про навчання дорослих.

Уперше термін «андрагогіка» був уведений в 1833 році німецьким істориком епохи Просвітництва А.Каппом. У XIX столітті Е.Л.Торндайк показав, що крива здібності до навчання спадає дуже повільно в період від 22 до 45 років, і для нижчого рівня інтелекту вона спадає не швидше, ніж для вищого. У 1970 році Малколм Шеперд Ноулз видав фундаментальну працю з андрагогіки «Сучасна практика науки дорослих. Андрагогіка проти педагогіки». У цьому він сформулював основні положення андрагогіки:

- дорослій людині, яка навчається – навчає (а не тій, яку навчають) належить провідна роль у процесі навчання;
- дорослий як сформована особистість ставить перед собою конкретні цілі навчання, прагне до самостійності, самореалізації, самоствердження;
- доросла людина має професійний і життєвий досвід, знання, уміння, навички, які повинні бути використані у процесі навчання;
- дорослий шукає якнайшвидшого застосування отриманих у навчанні знань і умінь;
- процес навчання у значній мірі визначається тимчасовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами, які або обмежують, або сприяють йому;

- процес навчання організований у вигляді спільної діяльності дорослого і викладача на усіх його етапах.

Поява андрагогіки як окремого напрямку педагогіки обумовлена низкою причин різного характеру: акцент на професійну підготовку студентів за рахунок загальнокультурного розвитку, низький рівень професійної мотивації та відповідальності, жорстка регламентація діяльності студентів, що породжує пасивність випускників, нівелювання рівнів підготовки тощо.

Основою андрагогіки учені назвали об'єктивні умови, які виникли завдяки потребам у її розвитку.

По-перше, сам процес розвитку освіти призвів до завоювання провідної ролі в процесі навчання вибору дорослого. Педагогіка виходила із принципової позиції, традиційно людина, яка навчається, у виборі освіти займає в основному пасивну позицію. Виняток становлять тільки профільні класи у старшій школі. У той же час дорослі підсвідомо обирають не тільки курс, але й форму, термін та рівень навчання.

По-друге, еволюція філософських і психологічних наук призвела до свідомого визнання провідної ролі людини в усіх соціальних процесах, у тому числі, у науці.

По-третє, досягнення в галузі інформаційних технологій дозволили по-новому організувати навчальний процес, що суттєво змінило ролі дорослого учня і викладача в процесі навчання.

По-четверте, еволюція педагогічних концепцій теж призвела до визнання необхідності надання більшої свободи у процесі навчання дорослого.

По-п'яте, завдяки відмінностям у навчальній діяльності дітей та дорослих, необхідно чітко виокремлювати принципи педагогічних та андрагогічних моделей навчання.

Нарешті, фізіологи та психологи довели, що люди здатні успішно навчатись практично впродовж усього життя.

Формування основних принципів андрагогіки було запропоновано у 1970 році в роботах американського вченого М. Ноулза, англійця П.Джарвіса, американця Р.М.Сміта та групи молодих учених із Ноттингемського університету. На базі основних положень андрагогіки, сформульованих М.Ноулзом, пропонується будувати стратегію навчання дорослих, головними характеристиками якої є активна, провідна роль дорослого у структуруванні і втіленні програми навчання, з одного боку, та співпраця дорослого учня із своїм викладачем – з іншого. При цьому дуже важливо досягти того, щоб атмосфера навчання була дружньою, неформальною, заснованою на взаємоповазі, співпраці при підтримці і відповідальності усіх учасників навчальної взаємодії.

Андрагогічна модель, розроблена групою вчених Ноттингемського університету, є менш завершеною, логічною і детальною, ніж модель

М.Ноулза. Головною метою навчання дорослих вони вважають розвиток критичного, творчого мислення, інтегрованого із чуттєвою сферою людини.

Ураховуючи вищезгадані об'єктивні зміни у сфері навчання і досягнення різних наук щодо з'ясування ролі людини у своїй життєдіяльності, можна зробити висновок, що вони полягали у принципових відмінностях між дорослим та дитиною взагалі та процесом їхнього навчання, зокрема:

- головна роль у процесі навчання належить тому, хто навчається;
- доросла людина, яка навчається, прагне самореалізації, самостійності, самовдосконалення, самоуправління та самоусвідомлення;
- доросла людина має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може бути застосований як важливе джерело вивчення для неї та для її колег;
- доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми і досягнення певної мети;
- доросла людина розраховує на обов'язкове використання умінь, навичок, знань та якостей, набутих у процесі навчання;
- навчальна діяльність певною мірою детермінується побутовими, професійними, соціальними факторами, які обмежують або сприяють процесу навчання;
- процес навчання дорослої людини організовано як її співпраця із викладачем на усіх етапах навчання: діагностики, планування, реалізації, оцінювання, корекції.

Без теорій навчання і освіти дорослих, розроблених на основі нової андрагогічної парадигми, педагогічні науки залишаються неповними, вони не можуть сприйматися як науки про кероване засвоєння індивідом об'єктивізованого досвіду людства, а, по суті справи, саме кероване засвоєння є тим процесом, на забезпечення якого націлена кожна з педагогічних наук.

Теорія вищої освіти, як і дидактика вищої школи, повинна реалізувати андрагогічну парадигму керованого засвоєння. Тільки тоді можна буде врахувати специфіку вищої освіти і створити наукову основу вирішення проблем технічних спеціальностей у синтезі із змістом вищої освіти, забезпечити усвідомлення викладачами вищої школи своєї професійної діяльності як управління засвоєнням студентами змісту професійної освіти. Отже, андрагогіку необхідно виділити як окремий напрям загальної педагогіки, що займається вивченням навчання дорослих та організації процесу навчання на рівні професійної освіти.

Питання 2. Міждисциплінарний характер андрагогіки

Андрагогіка, як і педагогіка та інші соціологічні науки, є складовими особливого напрямку у науці – нооніки. Нооніка – напрям у науці, що

вивчає психофізіологію інформаційно-обмінних процесів людини і колективу людей (суспільства), їхній вплив на поведінкові характеристики, пізнавальні і творчі процеси особистості у зв'язку із відповідним інформаційним середовищем з метою застосування набутого досвіду у певній сфері її діяльності. «...У рамках цього напрямку існують технології навчання, адаптовані до освітнього середовища та специфіки суб'єктів навчальної діяльності. Ноон-технологія – технологія створення інформації у вигляді, відповідному психофізіології людини (із використанням результатів досліджень, отриманих в нооніці), для реалізації оптимізованих інформаційно-обмінних процесів у закладі вищої освіти при створенні, зберіганні, передачі, застосуванні повідомлень...».

Таким чином, андрагогіка як складова нооніки, має на меті теоретичне обґрунтування системи взаємодії із дорослим учнем з метою його професійної соціалізації.

Для розуміння об'єкта і предмета андрагогіки звернемося до поглядів учених на педагогіку взагалі. Існують три основні концепції.

Представники першої з них вважають, що педагогіка – міждисциплінарна галузь людського знання. Такий підхід фактично заперечує педагогіку як самостійну теоретичну науку, тобто як галузь, що ґрунтується на педагогічних явищах.

Інші вчені надають педагогіці статус прикладної дисципліни, функція якої полягає в опосередкованому використанні знань з інших наук (психології, природознавства, соціології тощо) й адаптованих до розв'язання завдань, які виникають у сфері виховання та освіти. При таких підходах не може бути розроблена цілісна фундаментальна основа для функціонування і перетворення педагогічної практики. Зміст такої педагогіки є сукупністю фрагментальних уявлень про окремі сторони педагогічних явищ.

Продуктивною для науки і практики, на думку В.Краєвського, є тільки третя концепція, згідно якої педагогіка є самостійною дисципліною, що має свій об'єкт і предмет. Ураховуючи те, що педагогіка надзвичайно багатогранна, а досліджуваний нею предмет настільки складний, що окрема наука не зможе повністю охопити його сутність, на сучасному етапі наукового розвитку виникла цілісна система самостійних педагогічних наук, однією із наймолодших доцільно вважати андрагогіку. Ця наука вивчає теоретичні, методологічні і методичні основи діяльності дорослої людини, що дозволяє не тільки здобути професійні знання, а й загальні (оволодіти здобутками сучасної культури, здійснити формування світогляду, удосконалити себе, здобути соціокультурний досвід). Виникнення андрагогіки обумовлено швидкоплинними соціальними, економічними, особистісними змінами сьогодення. Більшість учених схиляються до розуміння андрагогіки як самостійної науки. Розуміння

андрагогіки як наукового підходу до вивчення освіти дорослих значно звужує її сутність і можливості.

Будучи порівняно молодою галуззю наукового знання, андрагогіка знаходиться в процесі становлення. Спорідненість термінів «педагогіка» і «андрагогіка» протягом багатьох років є приводом для професійних суперечок. Явно зберігаючи смислову спадкоємність зі сферою педагогіки, поняття «андрагогіка» в той же час містить спрямування на специфіку навчання дорослої людини і необхідність її спеціального дослідження. У силу цього протиріччя місце андрагогіки в колі інших наук поки точно не визначено. Одні вчені розуміють її як розділ педагогіки за аналогією з пренатальною педагогікою, дошкільною педагогікою, теорією і методикою початкової освіти, дидактикою, педагогікою вищої школи. Інші, з огляду на специфіку природи дорослої людини як суб'єкта навчання, виводять андрагогіку за межі власне педагогіки як галузі, що займається виключно «веденням дитини». Прихильники цієї точки зору роблять акцент на інтегративній природі андрагогіки, що об'єднує знання про навчання дорослої людини з багатьох областей.

Андрагогіка має міждисциплінарний характер. Тісний взаємозв'язок андрагогіки з педагогікою і теорією освіти дорослих легко виявляється при зіставленні їх предметів. Предмет педагогіки в загальному вигляді можна визначити як становлення людини в педагогічній реальності. Предмет теорії освіти дорослих – система освіти дорослих як соціокультурний інститут. Специфічним предметом андрагогіки є теорія і методика навчання дорослих людей в контексті безперервної освіти.

Андрагогіка – це гуманітарна сфера знання. В її просторі здійснюється синтез ідей і положень з галузі не тільки людинознавства, але й суспільствознавства, філософії освіти, культурології, інших дисциплін. Логіка процесу вимагає вироблення теоретичних основ відбору необхідних відомостей стосовно навчання різних категорій і груп дорослого населення. Об'єднуючою домінантою є проблематика учасників освітніх процесів, що характеризується станом дорослості.

Таким чином, андрагогіка є яскравим прикладом вираження загальних тенденцій розвитку сучасного наукового знання. З одного боку, це інтеграція інформації навколо ключових проблем, з іншого – її спеціалізація і диференціація. У силу цього андрагогіка органічно може входити і в теорію педагогіки, і в теорію освіти дорослих, і в систему людинознавства, залишаючись цілком самостійною галуззю знання.

Освіта як процес, що охоплює все життя людини, – це невинне цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи; це дотримання означеного принципу організації освіти, освітньої політики створення умов для навчання людини впродовж усього життя, забезпечення взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти. У теорії і практиці безперервної освіти

особливий акцент робиться на освіті дорослих за межами базової освіти – набуття і підвищення кваліфікації, перепідготовка у процесі зміни професії, освіта у процесі адаптації до зміни соціальних умов, освіта в умовах дозвілля тощо.

У сучасних умовах відбувається розширення функцій освіти, зокрема, актуалізується переосмислення практики і теоретичного обґрунтування освіти дорослих, розробка закономірностей і принципів, цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання дорослих. З цих позицій необхідно висвітлити питання про предмет андрагогічної науки. Як наука, що пізнає й узагальнює практику освіти дорослих, андрагогіка дає знання, що дозволяють формувати і реалізовувати основні цілі освіти дорослих. Вона створює теоретичні, методологічні і методичні основи діяльності, яка допомагає дорослим набутти загальні і професійні знання, досягнення культури та переглянути життєві принципи. Андрагогіка розглядає освіту в контексті життєвого шляху дорослої людини.

Існують різні погляди щодо сутності поняття «андрагогіка» як навчальної дисципліни. Андрагогіка (від гр. *aner aindros* – «доросла людина», «зрілий чоловік», *ago* – «веду») – теорія навчання дорослих, яка вивчає специфічні закономірності засвоєння знань і вмінь дорослим суб'єктом у процесі навчальної діяльності, а також особливості керівництва останнього з боку професійного педагога.

У сучасній світовій педагогічній науці доцільно виділити три основні тлумачення андрагогіки як навчальної дисципліни: андрагогіка як науковий підхід до вивчення освіти дорослих; андрагогіка як галузь педагогіки, дидактики; андрагогіка як самостійна наука.

У час виникнення андрагогіки назва цієї галузі не набула помітного поширення і, навіть, викликала бурхливий опір, сумніви у правомірності існування, дискусії серед учених. Так, відомий німецький педагог і філософ Й.Гербарт (1776-1841) виступив проти самої ідеї вивчення і розвитку освіти дорослих, убачав у андрагогіці небезпеку «узаконення вічного неповноліття». Але у той самий час у своїх працях він доводить доцільність виховання впродовж життя. Таким чином, на перший план виступає компенсаторно-адаптивна функція освіти.

Поряд і терміном «андрагогіка» в спеціальній літературі часто вживаються поняття «освіта дорослих», «теорія освіти дорослих», «педагогіка дорослих». «Теорія освіти дорослих» доцільно вживати в разі потреби для відмежування від практики, або для підкреслення розгляду теоретичних основ науки. У вітчизняній науці найбільш поширеною є дефініція «освіта дорослих», у Західній Європі та Америці – «андрагогіка».

Питання 3. Андрагогіка як навчальна дисципліна

Апробація у сучасній практиці провідних ідей та моделей андрагогічної діяльності свідчать про практикоорієнтованість

андрагогічного знання, його здатність впливати на якість підготовки кадрів у ЗВО, є основою розробки змісту і технології діяльності таких важливих соціальних інститутів, як центри зайнятості, центри професійної реабілітації, інститути підвищення кваліфікації, екстернат, вечірні (змінні) школи. Очевидно, існують категорії спеціалістів і типи закладів освіти, у підготовці яких андрагогіка повинна бути присутньою як нормативний блок.

На жаль сьогодні в Україні андрагогіка як обов'язкова навчальна дисципліна, яка забезпечує третій рівень професійної підготовки, відсутня. Натомість у підготовці спеціалістів у галузі освіти дорослих андрагогіка як навчальна дисципліна є необхідною, оскільки вона містить:

- 1) професійне знання, яке формує культуру інформаційно-освітньої взаємодії із дорослими людьми (колегами, клієнтами, учнями-слухачами);
- 2) особисто необхідне кожному знання, що забезпечує інформаційну і методичну підтримку професійного, культурного, духовного розвитку впродовж усього життя.

Цей предмет потрібен безпосередньо тим, хто готується стати викладачем середнього або закладу вищої освіти, закладів підвищення кваліфікації; тим, хто має намір займатися соціальною роботою, просвітницькою діяльністю, менеджментом, роботою у засобах масової інформації. Професії журналіста, медика, бібліотекаря, актора, політика, соціального психолога і багато інших, які відносяться до професій типу «людина-людина», також включають андрагогічний компонент. Соціологи зазначають, що успішність практичної діяльності випускника ЗВО лише на 15-20% залежить від набутих професійних знань. Усе інше визначається умінням працювати із людьми.

Принципи побудови андрагогіки як навчальної дисципліни передбачають: *міждисциплінарність, індивідуально-особистісну орієнтацію змісту курсу, прогностичність* стосовно майбутньої освітньої долі слухачів, *пропедевтичність*.

При вивченні андрагогіки може бути використано все різноманіття педагогічних методів роботи з інформацією. Корисним є супровід процесу вивчення матеріалу осмисленням механізму впливу цих методів на дорослого учня, оскільки позиція андрагога передбачає постійне використання різних видів самоаналізу, таких як самотестування, самооцінка, самопроекування, самокорекція. Фактично, людина, яка освоїла засади теорії освіти дорослих, стає «самою собі андрагогом».

Сучасний етап розвитку андрагогіки як галузі наукового знання і навчальної дисципліни обумовлений:

- атрибутивністю (тобто обов'язковістю, невід'ємністю) освіти для дорослої людини у світі, що змінюється;
- педагогізацією багатьох сфер професійної діяльності, пов'язаної із необхідністю освоєння педагогічних функцій людьми, закладами,

організаціями, для яких раніше це не було притаманно (виробництва, центри підвищення кваліфікації, державні служби і сфера обслуговування, державні та недержавні освітні заклади, які освоюють підготовку з соціально-педагогічних професій тощо);

- збільшення рівня самосвідомості сучасної людини, її прагнення до усвідомленого самовдосконалення та самореалізації;

- стихійним розвитком у соціумі інноваційного досвіду навчання дорослих.

Як наука, яка вивчає і узагальнює практику навчання дорослих, андрагогіка дозволяє обґрунтовано формулювати і реалізовувати освітні цілі дорослих людей. Навчання дорослої людини, як правило, суттєво відрізняється від навчання дитини. Універсальні методи шкільного навчання не слід переносити на дорослого. Це загрожує серйозним зниженням ефективності навчання та іншими проблемами, у тому числі психологічного характеру. Ось чому, говорячи про навчання дорослих, в останні десятиліття все більш активно на противагу педагогіці використовують поняття «андрагогіка».

Розробляючи теоретичні і методичні основи діяльності, що допомагає набутти загальні та професійні знання, освоїти досягнення культури, сформулювати моральні орієнтири, андрагогіка розглядає освіту у контексті життєвого шляху людини. Вона розкриває принципи, методи і засоби, за допомогою яких у житті дорослих забезпечується розвивальна, соціалізуюча та адаптуюча роль освіти. За рахунок синтезу інформації про дорослість як якість, яка визначає структуру і зміст освітніх потреб, андрагогічне знання дозволяє формувати рівень науково-методичної оснащеності, більш узагальнений у порівнянні із дидактикою вищої школи, педагогікою професійної освіти та підвищення кваліфікації. Андрагогічна підготовка робить можливим розв'язання проблеми освіти впродовж життя.

Лекція 2. Історія розвитку андрагогіки

Мета вивчення: представити історію розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах, проаналізувати та порівняти історію розвитку освіти дорослих в Україні, схарактеризувати діяльність ЮНЕСКО та Ради країн ЄС у галузі освіти дорослих, залучити здобувачів до творчого дослідництва та критичного осмислення сучасного стану андрагогічної освіти в Україні; розширювати науковий світогляд здобувачів, формувати в них прагнення до систематичного підвищення професійної майстерності.

План лекції:

1. Історія розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах
2. Історія розвитку освіти дорослих в Україні

Література:

1. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / М.Л. Смульсон, Ю.М.Лотоцька, М.М.Назар, П.П.Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобилянська [та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон. К.: Педагогічна думка, 2015. 221 с.

2. Огієнко О.І., Литовченко І.М. Андрагогічна модель навчання: американський контекст: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 234 с.

3. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.

4. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / За ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.

5. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. К.: ППОД НАПН України, 2016. 354 с. [URL: http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf](http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf)

6. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Ничкало Н. Г., Радкевич В. О., Щербак О. І., Дорошенко Н. І., Василенко О. В., Скульська В. Є. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 268 с.

7. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / [О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Зінченко та ін.]. К., 2013. 251 с.

8. Тимчук Л. Становлення та розвиток андрагогіки в Україні (кінець XIX–XX століття): монографія; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: ЧНУ, 2015. 464 с.

Ключові поняття: андрагогіка, андрагогічна освіта, освіта дорослих, андрагог, освітній процес.

Питання 1. Історія розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах

Аналізуючи сучасний стан андрагогіки, С. Вершловський виділяє три етапи її становлення. Першому етапові властиво:

- виділення «дорослості» як соціально-психологічного феномена;
- формування відносної автономії нової галузі знань про освіту дорослих людей як прояв процесу диференціації педагогічної теорії, обумовленого соціальними, економічними та психологічними чинниками;
- відокремлення предмета досліджень і формулювання специфічних завдань;
- предметна орієнтація досліджень, націлених на виявлення особливостей навчання дорослих у його інституційних формах (переважно в професійній сфері);

- індуктивно-емпіричний розвиток андрагогічної думки, що заснований на описі і аналізі явищ у сфері освіти дорослих, зіставленні і порівнянні їх з традиційною освітою;

- гуманістична спрямованість досліджень, що розглядають освіту як фактор компенсації втрачених можливостей та адаптації дорослих до вимог науково-технічної революції;

- практична спрямованість досліджень, націлених на вдосконалення освітніх процесів;

- інституалізація, що виявляється у створенні численних кафедр, науково-дослідних інститутів, професійних об'єднань, виданні журналів та ін.

Другий етап розвитку андрагогіки (1960-1970-ті рр.) характеризується осмисленням предмету дослідження, завдань і методів:

- поглиблення уявлень про позицію дорослого як про активного суб'єкту освітнього процесу, про визначальну роль мотивації у навчальній діяльності;

- багатозначність терміну «освіта дорослих», що включає соціальні, психологічні, економічні, дидактичні аспекти;

- обумовленість освіти дорослих різноманітними чинниками, які не завжди піддаються контролю та управлінню;

- проблемну орієнтацію, націлену на визначення «дослідницького поля» андрагогіки як області, що складається з проблем і різнорідних питань, відповіді на які лежать у сфері різних суспільних наук;

- зростаюча увага до експериментальної роботи, інтерпретації фактів, отриманих експериментальним шляхом;

- поглиблення гуманітарної спрямованості досліджень, що розглядають освіту як фактор самореалізації дорослих.

Третью етапу розвитку андрагогіки як науки (1980-1990-ті р.) властиві такі чинники:

- чітко простежується головний напрям досліджень: від вивчення макропроцесів до аналізу досягнень дорослих у сфері освіти. При цьому під досягненнями розуміється здатність особистості сприймати дійсність у всій її суперечливості, розвиток таких загальнозначущих якостей, як громадянськість, соціальна мобільність, активна участь у житті соціуму;

- навчальну сферу перестають розглядати як відокремлену сферу життєдіяльності дорослого. Вона повинна інтегруватися з іншими видами його соціальної діяльності в єдиний і цілісний процес збагачення духовного світу і творчих потенцій;

- формуються принципи, що забезпечують індивідуалізацію освітнього процесу. До них віднесені: партнерські відносини, групова робота, самооцінка власних досягнень тощо;

- розширюються функціональні обов'язки працівника сфери освіти дорослих. Його компетентність включає: чуйність до запитів дорослих,

здатність оцінювати їх можливості (здатність до навчання), володіння технологіями, адекватними віковим і пізнавальним особливостям дорослих, що створює широкі можливості для задоволення запитів дорослих.

Питання 2. Історія розвитку теорії освіти дорослих в Україні

Паралельно із розвитком освіти дорослих у Європі відбувалося становлення освіти дорослих в Україні. Розвиток освіти дорослих в Україні тісно пов'язаний із діяльністю і теоретичним доробком М. Пирогова. У статті «Питання життя» (1856) він обґрунтував право людини на соціальну й культурну спрямованість освіти, широкий світогляд, критичне мислення, загальнодоступність навчання. У праці «Про недільні школи» педагог аргументує необхідність відкриття недільних шкіл, які мали стати першим кроком практичного втілення ідеї неперервної освіти народу – від елементарної грамотності до самоосвіти, до народного університету.

На території України вперше термін «андрагогіка» було використано професором Київського університету М. Олесницьким 1885 року. Сьогодні значення андрагогіки окреслюють як одну з назв галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих.

К. Ушинський обґрунтував дидактичні основи освіти дорослих, вперше у вітчизняній педагогіці висунув ідею про зв'язок навчання дорослих із їх трудовою діяльністю. У статті «Недільні школи» (1861) він зазначив, що одним із завдань недільної школи є розвиток у дорослих учнів різних «облич, одягів, станів» бажання і здатності самостійно, без учителя, набувати нових знань, «учитися все життя».

Важливе місце в розробці дидактики дорослих належало М. Корфу. У праці «Руководитель для воскресных повторительных школ» (1882) він висунув ідею створення земствами повторно-додаткових класів для дорослих і обґрунтував основні педагогічні принципи їх діяльності.

Цінними в галузі теорії освіти дорослих стали праці російських учених А.Щапова «Соціально-педагогічні умови розвитку російського народу» (1870), А.Пругавіна «Запити народу й обов'язки інтелігенції у сфері просвіти та виховання» (1890), В. Водовозова «Книга для первинного читання у народних школах» та ін.

Ідейною підтримкою для недільних шкіл була теоретична спадщина Т.Шевченка, який написав і видав за власний рахунок «Букварь южнорусский». Учителями шкіл для дорослих використовувалися також українські буквари й граматики П. Куліша, О. Строніна, І. Деркача, М. Гатцула, К. Шейковського, О.Кониського, Т. Лубенця.

З середини XIX ст. на українських землях Російської імперії поширеною стає практика відкриття недільних шкіл для народу, що

сприяло появі теоретичних узагальнень, осмисленню проблеми освіти дорослих. Першим в історії народної освіти посібником, складеним із урахуванням специфіки навчання дорослих, стала «Книга дорослих», створена спільними зусиллями учителів недільної школи Х. Алчевської, учених і фахівців різних галузей знань. Вагомим внеском у піднесення культури народу були також укладені в школі А. Алчевської три томи покажчика «Что читать народу?» (1884, 1889, 1906), які сприяли розвитку духовного світу й літературних смаків читачів з народу.

З 90-х років XIX ст. у педагогічній літературі з'являється термін «позашкільна освіта», який позначав усю сукупність діяльності в галузі освіти та виховання дорослого населення. Теоретичні основи позашкільної освіти були обґрунтовані В. Вахтеровим у працях «Позашкільна освіта народу», «Сільські недільні школи і повторювальні класи» (1896), «Всенародна шкільна і позашкільна освіта» (1917), чисельних статтях і доповідях.

Висвітленням питань освіти дорослих в Україні у різні часи займалися представники перших педагогічних товариств і педагогічних кафедр при Харківському, Київському, Новоросійському університетах, різні освітні товариства, окремі дослідники, представники громадсько-педагогічної думки. Зусиллями діячів Харківського товариства поширення грамотності була створена перша в Україні узагальнена праця «Народна енциклопедія наукових і прикладних знань», яка за змістом спрямовувалася на поширення всебічних знань серед народу.

Пропаганді й поширенню досвіду освітніх закладів дорослих в Україні сприяли праці В. Чарнолуського «Основні питання організації позашкільної освіти в Росії» (1909), М. Рубакіна «Листи до читача про самоосвіту», «Як і з якою метою читати книги», «Про збереження сил і часу в справі самоосвіти», «До творчої праці в буденному житті»; Є. Мединського «Позашкільна освіта, її значення і техніка» (1913) та «Методи позашкільної просвітницької роботи» (1915), «Енциклопедія позашкільної освіти» (т.1 Загальна теорія позашкільної освіти) (1925).

Наприкінці XIX ст. передова громадськість зиніціювала поглиблені дослідження стану народної освіти та перспектив її розвитку. Прикладом розуміння освіти дорослих як відправного моменту для створення концепції взаємозалежності співвідношення загальної, професійної та додаткової освіти стали теоретичні здобутки Т. Лубенця. У праці «Педагогические беседы» він порушив питання про неперервність освіти, про місце позашкільної освіти у розв'язанні цієї проблеми. Широко впроваджувалися у недільних школах укладені ним підручник «Арифметичні задачі» та методичний посібник з арифметики.

У 1890-х рр. українська громадсько-педагогічна інтелігенція започаткувала ідею комплексного розв'язання завдань позашкільної освіти через об'єднання різних видів культурно-освітніх закладів в один –

народний будинок. Організаційні й змістові аспекти діяльності народних будинків як закладів підвищення інтелектуального й культурного рівня визначив професор В.Данилевський у праці «Народний будинок і його суспільно-виховне значення» (1898).

Вагомим доробком для освіти дорослих стали також загальнопедагогічні праці українських і російських дослідників О.Музиченка, С. Русової, Я. Чепіги, О.Флерова, П. Блонського, С.Ананьїна, П.Каптерева.

Цінними для визначення «самостійності» проблеми позашкільної освіти, її характеру, змісту й форм були праці С. Русової та О. Музиченка про досвід вирішення проблеми в зарубіжній освіті, зокрема, про роль громадських організацій, розкриття відповідності змісту освіти дорослих за рубезем вищій школі та його впливу на культурний розвиток робітників. Через практичну діяльність С. Русова дійшла висновку про необхідність підготовки навчально методичної літератури для дорослих, результатом чого стало укладання «Українського букваря» (1906) і «Початкової географії» (1911).

Важливою ознакою даного періоду стало те, що не тільки розроблялися питання теорії та практики освіти дорослих, а й започатковано історико-педагогічне вивчення даної проблеми як такої, що має порівняльний і взаємозалежний характер. У історико-педагогічній статті «Просвітний рух в Україні в 60-х роках» (1911) С. Русова простежила розвиток теорії та практики освіти дорослих в Україні й зарубіжних державах, на основі порівняльного аналізу визначила проблеми її змісту й характеру діяльності.

Розвитку історії освіти дорослих в Україні сприяли учасники недільних шкіл. Зокрема, Я. Абрамов у статтях, брошурах, газетних замітках висвітлював досвід організації недільних шкіл в Україні та їх стан, розкривав характер і зміст викладання в закладах для дорослих, їх вплив на розвиток учнів, пошуки вчителями шляхів удосконалення навчання. Детальному аналізу роботи Харківської жіночої недільної школи Х.Алчевської присвячені праці Я.Абрамова та С.Миропольського.

У післяреволюційні роки (з 1917 р.) теорія та практика освіти дорослих набула особливого поширення у зв'язку із ліквідацією масової неписьменності народу. Основними типами загальноосвітніх закладів для дорослих були робітничі курси, робітничі факультети, вечірні загальноосвітні школи. У цей період у працях багатьох педагогів і діячів народної освіти М.Басова, О. Брюнеллі, С. Гайсиновича, Т.Голанта, Н. Крупської, Л. Лейко, А.Пінкевича, С.Цибульського, К.Попова, А.Риндича, А.Фільштинського та ін. доводилося, що навчання дорослих повинно здійснюватися на основі принципів демократизму, загальноосвітнього навчання на широкій політехнічній основі, поєднання навчання з

виробничою працею, тісного зв'язку з життям, політичною просвітою робітників, з практичною діяльністю.

Розробки теоретичних основ загальної освіти працюючої молоді й дорослих було відновлено в СРСР у повоєнні роки. Фундаментальні дослідження у сфері освіти дорослих з 1960 р. здійснювалися у рамках діяльності Науково-дослідного інституту вечірніх (змінних) і заочних середніх загальноосвітніх шкіл. Чисельні наукові праці вчених 60-х років ХХ століття Б.Ананьєва, А. Бушлі, М. Верзиліна, С. Вершловського, М. Громова, А.Даринського, В. Корсунської, А. Ченобитова та ін. присвячені вивченню динаміки й перспектив розвитку освіти дорослих, розробці її теоретичних основ, обґрунтуванню раціональних форм і умов вечірнього, заочного навчання тощо.

Бурхливий розвиток освіти дорослих (зростання кількості вечірніх і заочних шкіл, народних університетів, закладів системи підвищення професійної кваліфікації кадрів тощо) зумовив розширення проблематики досліджень у сфері освіти дорослих.

З 1995 року і до сьогодні пріоритетним напрямом роботи ЗУРЦ є сфера освіти дорослих. Тому за майже два десятиліття накопичилося чимало реалізованих проєктів, спрямованих на розвиток тренінгових технологій та проведення освітніх заходів для місцевих громад та науково-дослідних об'єднань щодо менеджменту організацій.

Аналіз наукового рівня розробки проблеми освіти дорослих засвідчив, ще освіти впродовж історії людства накопичено чимало джерельну базу, яка стосується різних аспектів цього складного поліфункціонального явища у різних регіонах країни. Усю сукупність наукових праць, дотичних до андрагогіки, умовно поділено на три групи: перша – загальнотеоретичні праці різних історичних періодів, які розкривають процеси формування педагогічних традицій в освіті дорослих; друга – сучасні історико-педагогічні дослідження освіти дорослих в Україні; третя – дослідження з історії регіонального соціокультурного розвитку, освіти дорослих з другої половини ХІХ – і до сьогодні.

На сучасному етапі дослідженням проблем освіти дорослих займається інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Зокрема, у 2017 році МОН України було проведено Круглий стіл «Законодавче забезпечення освіти дорослих в Україні», 24 вересня 2018 року відбулося обговорення проєкту Закону України «Про освіту дорослих», під час якого політика навчання дорослих була визначена як шлях реалізації євроінтеграції України та забезпечення цілей сталого розвитку країни.

Лекція 3. Доросла людина як суб'єкт освіти

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з віковою періодизацією

етапу дорослості; представити загальні основи суб'єктивізації учіння дорослого, розкрити дорослість як якість життєдіяльності; залучити майбутніх професіоналів до творчого дослідництва та критичного осмислення дидактичних засад організації дистанційного навчання в ЗВО.

План лекції:

1. Вікова періодизація етапу дорослості
2. Загальні основи суб'єктивізації учіння дорослого
3. Дорослість як якість життєдіяльності

Література:

1. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / М.Л. Смульсон, Ю.М.Лотоцька, М.М.Назар, П.П.Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобилянська [та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон. К.: Педагогічна думка, 2015. 221 с.

2. Огієнко О.І., Литовченко І.М. Андрагогічна модель навчання: американський контекст: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 234 с.

3. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О.В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.

4. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / За ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавель ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.

5. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л.Є.; за ред. Аніщенко О.В. К.: ІПООД НАПН України, 2016. 354 с. [URL: http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf](http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf)

6. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Нічкало Н. Г., Радкевич В. О., Щербак О. І., Дорошенко Н. І., Василенко О. В., Скульська В. Є. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 268 с.

7. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / [О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Зінченко та ін.]. К., 2013. 251 с.

8. Тимчук Л. Становлення та розвиток андрагогіки в Україні (кінець ХІХ–ХХ століття): монографія; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: ЧНУ, 2015. 464 с.

Ключові поняття: вікова періодизація, дорослий, дорослий учень, учіння дорослого, дорослість

Питання 1. Вікова періодизація етапу дорослості

Важливою площиною андрагогічної педагогіки є усвідомлення того, що для максимально ефективного досягнення її цілей необхідним є поділ

дорослих різними віковими категоріями (поколіннями). Сучасна наука виділяє три вікові категорії: до 25 років, від 25 до 45 років, понад 45 років.

На жаль, наукові розвідки щодо всіх цих вікових категорій відсутні. Однак суспільство, орієнтоване на андрагогічну парадигму навчання, передбачає активізацію і професійну соціалізацію майбутніх фахівців (надання їм зростаючі можливостей для прояву індивідуальності кожного), об'єктивно зацікавлене в запровадженні андрагогічної парадигми керуваного засвоєння і навчання з метою збагачення простору освітніх та професійних можливостей для кожного суб'єкта, у збільшенні визнаних суспільством рівнів і особливостей підготовки фахівців технічного спрямування.

У періодизації розвитку дорослої людини американських психологів Р.Гаулда, Д.Левінсона, Д.Вейланта подається сутність кризових періодів у житті дорослого, які здійснюють рушійну функцію в розвитку особистості.

Таблиця 1

Кризові періоди в житті дорослого
(за Р.Гаулдом, Д.Левінсоном, Д.Вейлантом)

Вік	Психологічний зміст вікового періоду
1. 16-22 роки	Час дорослішання, прагнення до самостійності, невизначеність. Вихід з рідного дому
2. 23-28 років	Усвідомлення себе як дорослої людини з її правами та обов'язками, сформованістю уявлень про своє майбутнє життя та роботу. Зустріч із супутником життя, укладення шлюбу
3. 29-32 роки	Перехідний період: колишні уявлення про життя виявляються не зовсім вірними. Іноді життя будується заново
4. 33-39 років	«Буря і натиск», своєрідне повернення отрочества. Сімейне щастя часто втрачає свою чарівність, усі сили вкладаються в роботу, досягнуте здається недостатнім
5. 40-42 року	Вибух у середині життя: враження, що життя проходить даремно, молодість втрачена
6. 43-50 років	Нова рівновага. Прихильність до родини
7. Після 50 років	Сімейне життя, успіхи дітей – джерело постійного задоволення. Питання про сенс життя, цінність зробленого

Дорослість поділяється на кілька змістово-смыслових етапів (у різних авторів єдності щодо періодизації немає).

Першим з них (18-30 років) є *молодість*, що характеризується виходом у потенційну повноту сутнісних можливостей людини: вона уже здатна мати сім'ю, дітей, брати участь у соціально-трудовому та соціально-політичному житті суспільства. Практично перед ним відкривається простір для всебічної активності.

Це створює дуже непросту і принципово нову ситуацію стратегічного вибору життєвого шляху. Невипадково в німецькій

філософській літературі період з 22 до 27 років отримав образне визначення – «роки мандрів». Причому за цим словосполученням ховається глибокий зміст: мандрі не тільки в географічному, фізичному просторі, але, перш за все, духовні пошуки, що визначають подальшу долю людини, спроб і помилок, одержання перших життєвих уроків.

Другий етап – *зрілість*. У традиційному, побутовому тлумаченні поняття «зрілий» зазвичай співвідносять з досягненням певного віку. Зрілість також визначається через досвід, час, рівень розвитку, діяльність, відповідність певним вимогам і ін. У часовому вимірі зрілість розглядається як проміжок між молодістю і старістю – від 30 до 55-60 років.

Наступний етап дорослості – *похилий вік*. Становлення людини в літньому віці значно відрізняється від попередніх етапів її життя (літня людина, яка розуміється в житті). Це час «збирати каміння», підводити підсумки життєвого шляху, оцінювати набутий досвід, передавати його іншим. Кожна людина, вступаючи у так званий третій вік, обирає свою стратегію життєдіяльності.

Проблема освіти літніх людей з кожним роком набуває в світі все більшої соціальної значимості в зв'язку із ефектом старіння населення багатьох розвинених країн. Як свідчить практика, за наявності відповідної мотивації літня людина здатна успішно освоювати нові сфери діяльності, формувати нові або коригувати життєві орієнтації, опановувати нові форми і сфери спілкування, нерідко набуваючи при цьому нових смислів життя. Віковий досвід свідчить, що лише у віці, який тепер прийнято називати третім, перед людиною відкривається можливість освоювати всю повноту способів і форм осягнення світу: філософську, наукову, релігійну, художню або технічну творчість, проникнення в глибину національної культури і традицій. Багато у чому змістове наповнення життя у літньому віці визначено попереднім освітнім і культурним досвідом, накопиченим людиною.

Перехід літньої людини до *старості* дуже індивідуальний. Незважаючи на незворотні фізіологічні зміни організму, що відбуваються у кожного по-своєму, період старості може бути відзначений справжньою мудрістю, стає джерелом життєвого досвіду і знань для оточуючих. У багатьох країнах освітніми потребами літніх людей займаються спеціалізовані установи: академії для літніх, університети для пенсіонерів, університети третього віку, курси для працівників, які збираються на пенсію тощо. Ведуться пошуки в галузі забезпечення цієї категорії населення спеціальними освітніми заходами. Так у Китаї вже кілька видань витримала єдина у світі однотомна енциклопедія для пенсіонерів. У ній розглядається понад 2000 тем, особливо важливих для літніх людей. Чотирнадцять розділів енциклопедії містять основні дані і практичні поради з питань геронтології, особистої гігієни, дієти, косметології, а

також конкретні рекомендації щодо участі пенсіонерів у громадському житті.

Питання 2. Загальні основи суб'єктивізації учіння дорослого

Категорія «суб'єкт» стала однією із центральних філософських категорій часів Аристотеля і до наших днів та отримала новий імпульс розвитку у вітчизняній психолого-педагогічній науці ХХ століття (С.Рубінштейн, К.Абульханова-Славська, А.Брушлинський, В.Лекторський тощо) Поряд із категоріями «індивід», «особистість», «індивідуальність», вона виступає однією із якісних характеристик прояву людської сутності.

У філософському сенсі суб'єкт це носій усвідомленої активності, пізнає і перетворює зовнішній і внутрішній світ в ідеальній і предметно-практичній діяльності (С.Рубінштейн, Б.Ананьєв). Ця структура, починаючи з усвідомлення її мотивів і мети до одержання результату і здатності її оцінити і коригувати увесь хід своїх дій, базується на рефлексії. Дорослий є суб'єктом із притаманними йому самосвідомістю і самостійністю настільки, наскільки він опановує обсяг культури, спосіб професійної діяльності, форми культурної взаємодії із людьми, усвідомлює свою людську сутність. А це неможливо без освіти.

У педагогіку категорія «суб'єкт» увійшла в 70-ті роки ХХ століття через систему філософсько-психологічних знань (Г.Шукіна, В.Горшкова) і була сприйнята як теоретиками, так і практиками неоднозначно, оскільки у класичній дидактиці щодо учасників педагогічного процесу століттями була міцно узаконена позиція «суб'єкт-об'єкт». Завжди йшлося про необхідність передачі (трансляції) знань, досвіду діяльності та відносин, культури від педагога до дорослого учня. Однак саме для системи освіти дорослих поняття «учень як суб'єкт» є особливо актуальним.

У європейській освітній традиції рух до самостійності, суб'єктності, здатності до саморозвитку і самовизначення завжди вважався особливою цінністю. Будучи «активним працівником», суб'єкт бачить підстави своєї діяльності у сенсах, цінностях, потребах. Саме вони є основним стимулом і керівництвом до навчання. Найважливішою властивістю, що відбиває специфіку дорослого як суб'єкта, є його здатність опановувати різноманіття форм власної життєдіяльності. Вона отримала назву суб'єктності, а для організації навчання – властивість, похідна від специфіки пізнавальних можливостей і спрямованості конкретного суб'єкта. Прояв суб'єктності у пізнавальній діяльності органічно притаманний людській істоті, оскільки оновлення інформації та інформаційний пошук стають базовими.

Суб'єктність дорослої людини виражається в таких показниках: здатність самостійно формувати інформаційний запит; можливості вибору моделі навчання; усвідомлення прийняття тієї чи іншої позиції в процесі навчання; опора на емоційно-вольову, фізіологічну, мотиваційно-

потребову саморегуляцію у сфері освіти; прагнення і можливості привнести свій життєвий досвід у зміст навчання.

З теоретичної і практичної точок зору для андрагогіки інтерес до навчання порослих поширюється на всі види суб'єктів освітнього процесу. Це і дорослий як особливе явище в освітньому просторі із найбільш типовими характеристиками, що відрізняють його від учня-дитини. Це і окремі групи дорослих людей, об'єднаних спільністю освітньої проблематики і механізмів пізнання за віком, статтю (чоловіки, жінки, люди похилого); за культурно-етнічною приналежністю (представники діаспор, національних меншин); за соціальним статусом чи життєвої ситуації (безробітні, інваліди, іммігранти, ув'язнені), за рівнем освіченості (люди із вищою освітою, науковим ступенем, дорослі, які не отримали середньої освіти); за функціонально-посадовими обов'язками (топ-менеджери, технічний персонал, методисти); за соціально-рольовими характеристиками (батьки, студенти, читачі, туристи, відвідувачі музею); за соціально-історичними ознаками (ветерани війни, блокадники, учасники воєн у мирний час). Ці дорослі мають різні соціально-освітні характеристики, але ситуативно утворюють сукупний суб'єкт навчання спілкування у глобальній мережі Інтернет, у рамках курсів, освітніх програм.

Суб'єктність може бути притаманною як окремій людині, так і сукупності людей, об'єднаних спільними смисловими і цільовими прагненнями. Будучи соціальною істотою, що пов'язана «із іншими людьми», індивід може періодично належати до спільноти різного масштабу, орієнтовані на освітню діяльність. При цьому складний суб'єкт пізнання і навчання та його пізнавальні можливості значно змінюються.

У сучасній освітній практиці зустрічаються різні «за масштабом» суб'єкти:

- груповий (як особливий його різновид – парний);
- корпоративний (як різновид – колективний), наприклад: навчальна організація, персонал фірми;
- фронтальний сукупність учасників, одночасно, у одному місці включених у освітній (просвітницький) процес, наприклад в лекторії або музеї;
- інтегративний – різного роду спільноти (професійні, наукові, духовні) як специфічна спільнота людей, дискретна в часі і просторі, пов'язана аналогічними соціокультурними цільовими установками, характером відносин, традиційними формами обміну необхідною інформацією, здатністю отримувати сукупний, накопичуваний в часі освітній результат; національні діаспори;
- мережевий – формується на основі інформаційно-комунікативних процесів у глобальних інформаційних мережах типу Інтернет.

Особливості кожного з суб'єктів докладно описані в соціальній психології і повинні обов'язково враховуватися при організації освітньої діяльності.

Введення в андрагогічний контекст поняття «сукупний суб'єкт» передбачає, що підприємницькі кола дорослих людей, які зібралися в одному місці в освітніх цілях, має загальні властивості суб'єктності. Очевидно, що в них повинно формуватися загальне ціннісно-смісловне поле, досвід, набутий у спільній діяльності, подібні емоційні стани. Необхідною умовою при цьому є єдність або узгодженість мети, а також усвідомлене об'єднання зусиль людей, які мають унікальний обсяг знань, умінь, навичок, переживань, що дозволяє отримати інтегрований освітній результат.

У взаємодії дорослого із іншими суб'єктами активізуються відповідні типи зв'язків із ними, окреслюються нові способи мислення і поведінки. Для дорослого навіть більшою мірою, ніж для дитини, стають важливими спілкування в процесі навчання зі своїми колегами, публічне визнання своєї успішності в навчанні, можливість поділитися власним досвідом. Доросла людина, зазвичай, надає перевагу тим чи іншим формам навчання. Є ті особи, які люблять обирати індивідуальні маршрути, іноді у віртуальному режимі. Інші, навпаки, більш охоче навчаються в групі із колегами, активно обмінюючись наявними життєвим досвідом і результатами навчання. Для третіх комфортними є фронтальні освітні форми типу лекцій.

Питання 3. Дорослість як якість життєдіяльності

Андрагогіка має справу із загальними закономірностями навчання дорослих, з науково-методичним та кадровим забезпеченням цієї діяльності. Оцінюючи сучасний стан андрагогіки як інструменту наукової рефлексії, можна стверджувати, що феномен освіти дорослих досить чітко позначений і повно описаний як специфічний об'єкт дослідження у вітчизняній та зарубіжній літературі, однак у технологічному плані навчання дорослих потребує серйозного теоретичного обґрунтування.

Для післяшкільного етапу життєдіяльності єдиного наукового підґрунтя для вікової класифікації практично не існує. Зазвичай сукупні вікові відмінності задаються умовно або за допомогою виокремлення кількісних рамок (до 30, від 30 до 45, 65, після 75 років тощо), або традиційно: «молодість», «юність», «зрілість», «старість». Існують також метафоричні позначення вікових меж, такі, як «нижній вік», «бальзаківський вік», «вік елегантності», пенсійний вік, «третій вік». Очевидно, що суспільно внормована вікова класифікація далеко не завжди збігається із генетично зумовленими особливостями розвитку.

Разом з тим, учені вважають, що характеристика дорослої людини повинна визначатися не віковим періодом або хронобіологічним віком

(тобто кількісно), а станом усвідомленості свого буття. Саме цю усвідомленість слід розглядати як центральний критерій дорослості людини. Дорослість може проявлятися через осмислення свого місця і ролі у природному і соціальному світі, через здатність до проживання різноманітного досвіду, через виявлення сенсу життя як мету свого існування, через набуття цілісності через власний розвиток, самореалізацію, бажання нести відповідальність за себе як особистість, свої думки, вчинки, відчуття.

Таким чином, *дорослість* можна визначити як якість життєдіяльності, яка передбачає здатність до відтворення всієї повноти буття. Це не просто певний період у житті, але й особливий стан, сутнісними ознаками якого є свідомість і відповідальність за свої дії.

Істотну роль у досягненні такого стану відіграє освіта. Це твердження залишається справедливим як для моменту дорослішання (прощання із періодом дитинства і юнацтва), так і для «виходу» з періоду дорослості, названий старістю. У цьому сенсі міжнародний термін *«life-long education»* (навчання впродовж життя або довічне навчання) є гранично точним. Потреба в оновленні інформації є базовою людською потребою, багато в чому визначає поведінку кожного, формує соціально-андрагогічну специфіку навчання як діяльності дорослої людини.

Необхідність постійного оновлення знань, умінь, навичок, набуття додаткового освітнього досвіду обумовлена:

- постійною появою в житті дорослої людини проблем, вирішення яких вимагає від неї додаткового одержання знань, умінь, навичок, досвіду діяльності, зміни установок, що об'єктивно стають джерелом мотивації до навчання;

- наявністю у людей будь-якого віку своїх інформаційних запитів;

- здатністю людини до навчання незалежно від її віку, в силу природної динаміки структур, що відповідають у організмі за процеси оновлення інформації і дозволяють компенсувати наслідки вікового послаблення, загасання ряду пізнавальних функцій;

- накопиченням кожним із нас в процесі життєдіяльності досвіду, здатного стати змістовою основою освіти для інших і для себе (за умов його осмислення).

На різних етапах життєдіяльності перед різними людьми постають аналогічні завдання: самозбереження і розвитку як природної істоти (тривалість життя, здоров'я, виховання потомства); реалізації як істоти соціальної (адаптація і мобільність на ринку праці), культурної (відповідність рівневі розвитку культури і цивілізації, сучасне уявлення про світ), духовно активної (екзистенціальна проблематика, самореалізація, духовний розвиток). Здатність до усвідомлення і збереження своєї сутності в мінливому світі постають як головні завдання життя, які неможливо вирішити поза контекстом безперервної освіти.

Уніфікований зміст для обов'язкового засвоєння в процесі життєдіяльності обумовлений спільними для всіх дорослих факторами:

- віковою проблематикою (кризами віку, гормональними періодами);
- послідовними змінами освітньої ситуації (вихованець дитячого садка, школяр, студент тощо);
- прийняттям і змінами аналогічних сімейних ролей (діти, онуки – подружжя – батьки – теща, тесть, свекор, свекруха – (пра) дідусь, (пра) бабуся тощо);
- екзистенціальними кризами (пошуком сенсу життя);
- типовими соціальними і соціально-психологічними, стресовими ситуаціями (зміною роботи, переїздом, міграцією, відходом з життя близьких, виходом на пенсію тощо);
- виконанням суспільної місії, що має знаковий характер (служба в армії, робота в структурах влади);
- розв'язанням етичних проблем, що мають вічний характер (Добро і Зло, Благо, Обов'язок тощо).

На тлі розмаїття інформаційних потреб і запитів, що відрізняють дорослих один від одного, загальний для всіх (інваріантний) зміст навчання формується в залежності від потреб часу.

Наприклад, у даний час до змісту навчання входять: формування картини світу, адекватної рівню розвитку сучасного знання; уміння працювати із інформаційними потоками в умовах мінливого суспільства; культура комунікації у системах «людина-людина», «людина-комп'ютер», «людина-комп'ютер-людина»; освоєння проектної діяльності як способу зміни дійсності; освоєння нових соціально-економічних реалій; збереження здоров'я; вивчення і освоєння власного людського потенціалу розвитку; духовний розвиток у ноосферну епоху.

Будучи однаково новим і необхідним для всіх, цей зміст має освоюватися послідовно в системі шкільної, вищої та всіх видах освіти дорослих. Якщо оцінювати одержані знання за значущістю для життєдіяльності суб'єкта, то можна виокремити такі їх якісні характеристики: фундаментальні (є результатом інтеграції інформації про загальну картину світу); прикладні (необхідні «тут і зараз», щоб допомагати здійснити певні дії); випереджувальні (знання про проблеми і ситуації, що реально виникають у житті); супроводжувальні (знання, що виникають або запропоновані ззовні паралельно до появи тих чи інших типових закономірних освітніх потреб, обумовлених життям); компенсуючі (заповнюють брак освітньої або загальнокультурної інформації, необхідної для продуктивності даного періоду життєдіяльності); коригувальні (зумовлюють зміни в особистісних, поведінкових, комунікативних та інших проявах, які не збігаються із соціально прийнятими); розвивальні (стимульні до індивідуально-особистісного розвитку); підтримувальні (необхідні для вирішення

окремих проблем, успішного проходження складних періодів у житті, подолання кризових станів); доповнювальні (є змістовим додатком до наявних знань і обумовлені постійним розвитком зовнішнього інформаційного контексту).

Лекція 4. Методи та форми організації навчання дорослих

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з традиційними методами навчання дорослих; визначити інноваційні та інформаційно-розвивальні методи навчання, схарактеризувати методи ситуаційного аналізу та ігрового проєктування у процесі освіти дорослих.

План лекції:

1. Традиційні методи навчання дорослих
2. Інноваційні та інформаційно-розвивальні методи навчання в умовах відкритого суспільства
3. Методи ситуаційного аналізу та ігрового проєктування

Література:

1. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / М.Л. Смульсон, Ю.М.Лотоцька, М.М.Назар, П.П.Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобилянська [та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон. К.: Педагогічна думка, 2015. 221 с.
2. Огієнко О.І., Литовченко І.М. Андрагогічна модель навчання: американський контекст: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 234 с.
3. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.
4. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / За ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.
5. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. К.: ППОД НАПН України, 2016. 354 с. [URL: http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf](http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf)
6. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Ничкало Н. Г., Радкевич В. О., Щербак О. І., Дорошенко Н. І., Василенко О. В., Скульська В. Є. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 268 с.
7. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / [О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Зінченко та ін.]. К., 2013. 251 с.

Ключові поняття: методи навчання дорослих, інноваційні методи навчання, інформаційно-розвивальні методи навчання, метод ситуаційного аналізу, метод ігрового проєктування

Питання 1. Традиційні методи навчання дорослих

Метод навчання – це система взаємопов'язаних прийомів діяльності викладача та навчальної діяльності студентів, які спрямовані на формування професіонала та його соціалізацію.

Метод навчання в закладі вищої освіти більшою мірою, ніж шкільні, наближені до методів самої науки, оскільки тут розкриваються не лише наукові факти, а й методологія і методи власне науки. І лише проблемно-дослідний підхід до її вивчення може задовольнити запити сучасного студента і сформулювати його як мислячого фахівця.

Засіб навчання – сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію освітнього процесу. Важливим засобом навчання є підручники (у тому числі, електронні-лекції, тестові завдання), використовуючи який студент відновлює в пам'яті, повторює та закріплює здобуті на заняттях знання, виконує необхідні види самостійної роботи. Інші засоби навчання виконують різноманітні функції: замінюють викладача як джерело знань (кінофільми, відеозаписи, навчальні прилади та ін.); конкретизують, уточнюють, поглиблюють відомості, які повідомляє викладач (картини, мапи, таблиці та інший наочний матеріал); є прямими об'єктами вивчення, дослідження (машини, прилади, хімічні речовини, об'єкти живої природи); виступають «посередниками» між студентом і природою або виробництвом у тих випадках, коли їх безпосереднє вивчення неможливе або утруднене (препарати, моделі, колекції, гербарії тощо); формують у студентів навчальні та професійні уміння й навички (прилади, інструменти та ін.); є символічними (знаковими) засобами (історичні та географічні мапи, технічні креслення, графіки, діаграми тощо); технічні засоби навчання, комп'ютерна техніка; освітні web-сайти, інтерактивне відео тощо.

Традиційні методи навчання у вищій школі поділяються на словесні (джерелом знань є слово – живе, друковане), наочні (джерелом знань є досвід, набутий з різних джерел, за винятком вербальних), практичні (джерелом знань є маніпуляції з об'єктами) та група методів, які не мають спільної дидактичної основи (самостійна робота, проблемне навчання, програмоване навчання). Окремо розглядають систему логічних методів навчання (індукція і дедукція, методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації, виокремлення основного), хоча детального дидактичного їх аналізу щодо умов ЗВО не існує.

До *словесних методів навчання* належать розповідь, пояснення, бесіда, навчальна дискусія, інструктування, робота із книжкою (у тому числі, із підручником).

Розповідь як метод навчання є монологічне повідомлення викладача про якісь події, факти, явища і використовуються для конкретизації теоретичних положень. Основні вимоги до розповіді – емоційна подача

матеріалів, образність, актуалізація особистісного досвіду дорослих, художність викладу.

Пояснення – часто використовуваний метод навчання, коли викладач повідомляє основні відомості, підтверджує записами на дошці, демонстрацією навчально-наочних посібників, організовує студентів на оформлення відповідних записів. Це словесне тлумачення понять, явищ, принципів дії приладів, слів, термінів тощо. Пояснення використовують переважно під час викладання нового матеріалу, а також у процесі закріплення, особливо тоді, коли викладач відчуває, що студенти чогось не зрозуміли. Пояснення часто супроводжується різними засобами унаочнення, спостереженням, дослідами. Успіх пояснення залежить від його доказовості, логічності, чіткості, образності мовлення.

Бесіда – на відміну від пояснення, – це діалог у якому викладач шляхом питань актуалізує знання дорослих з інших навчальних дисциплін, з раніше вивчених тем, виявляє їх життєвий досвід. Аналізуючи, уточнюючи, узагальнюючи відповіді, педагог формулює висновки і теоретичні положення на основі засвоєного матеріалу.

Ефективність будь-якого виду бесіди залежить від змісту формулювання запитань, їх системи, а також від якості відповідей, тобто їх повноти, чіткості, аргументованості.

Начальна дискусія. Дискусія є публічним обговоренням важливого питання і передбачає обмін думками між студентами або викладачами і студентами. Вона розвиває самостійне мислення, уміння обстоювати власні погляди, аналізувати й аргументувати твердження, критично оцінювати чужі і власні судження. Під час навчальної дискусії обговорюють наукові висновки, дані, що потребують підготовки за джерелами, які містять ширшу інформацію, ніж підручник. Дискусія спрямована не лише на засвоєння нових знань, а й на створення емоційно насиченої атмосфери, яка б сприяла глибокому проникненню в істину.

Інструктування. Як метод навчання він має інформативний локальний характер, близький до розпорядження алгоритмічного типу. Його застосовують на лабораторних, практичних заняттях, а також під час підготовки до самостійної роботи.

За змістом розрізняють попереднє, поточне і підсумкове інструктування. Під час *попереднього інструктування* ознайомлюють студентів із змістом майбутньої роботи і засобами її виконання, пояснюють правила і послідовність виконання роботи загалом і окремих її частин, прийоми виконання роботи, вказують на можливі помилки; ознайомлюють із правилами техніки безпеки, організацією робочого місця тощо. *Поточне інструктування* здійснюють переважно індивідуально у процесі виконання студентами роботи. Зміст його залежить від швидкості виконання студентами завдань, від допущених помилок. *Підсумкове інструктування* проводиться у формі діалогу/полілогу за результатами

виконаної студентами роботи і передбачає аналіз цих результатів та їх оцінювання.

Самостійна робота з книжкою. Завдання по роботі з книжкою повинні бути різноманітними і передбачати виконання практичних завдань на основі прочитаної літератури. Наприклад, складання тез на основі прочитаного матеріалу, добір нотаток з літератури за заданими питаннями, конспектування тексту, складання рефератів за кількома науковими джерелами; виконання практичних завдань, користуючись нормативною, довідковою літературою.

До *наочних методів навчання* дорослих належать спостереження, демонстрування, ілюстрування.

Демонстрування. Цей метод передбачає показ матеріалів у динаміці (використання приладів, дослідів). Він ефективний, коли всі студенти мають змогу сприймати предмет або процес. Викладач зосереджує увагу на основному, допомагає виокремити істотні аспекти предмета, явища, супроводжуючи показ поясненням, розповіддю. Демонструючи моделі, виробничі процеси на підприємстві, слід обов'язково подбати про дотримання правил техніки безпеки.

Ілюстрування полягає в застосуванні посібників, плакатів, географічних та історичних мап, схем, рисунків на дошці, картин, фотографій, моделей тощо. Ілюстрації до навчального матеріалу, наприклад, графіків, схем, техніки тощо, полегшують його сприймання, сприяють формуванню конкретних уявлень, точних понять.

Самостійне спостереження. Це безпосереднє самостійне сприймання явищ дійсності у процесі навчання. Методика організації будь-якого спостереження передбачає кілька його етапів: інструктаж щодо мети, завдань і методики спостереження; фіксація, відбір, аналіз і узагальнення його результатів. Виконану роботу слід обов'язково оцінювати.

Практичні методи навчання передбачають практичну діяльність із об'єктом вивчення студентів і викладачів, а також самостійність студентів у навчанні. До них належать вправи, лабораторні і практичні роботи, ділова гра, моделювання практичних ситуацій.

Вправи. За своєю суттю вони є багаторазовим повторенням певних дій або видів діяльності з метою їх засвоєння, яке спирається на розуміння і супроводжується свідомим контролем і корегуванням. У навчальному процесі використовують такі види вправ: *підготовчі* (готують студентів до сприймання нових знань і способів їх застосування на практиці); *вступні* (сприяють засвоєнню нового матеріалу на основі розрізнення споріднених понять і дій); *пробні* (перші завдання на застосування щойно засвоєних знань); *тренувальні* (сприяють формуванню навичок у стандартних умовах: за зразком, інструкцією, завданням); *творчі* (за змістом і

методикою виконання наближаються до реальних життєвих ситуацій); *контрольні* (переважно навчальні: письмові, графічні, практичні вправи).

Одним із варіантів використання вправ є *розв'язання професійних задач*, що відображають реальні ситуації у майбутній діяльності фахівця.

Лабораторні роботи. Їх цінність полягає в тому, що вони сприяють зв'язку теорії із практикою, озброюють студентів методами дослідження в природних умовах, формують навички користування приладами, вчать обробляти результати вимірювань і робити правильні наукові висновки.

Практичні роботи спрямовані на формування вмінь і навичок, необхідних для життя, професійної діяльності і самоосвіти. Виконання таких робіт допомагає конкретизації знань, розвиває вміння спостерігати і пояснювати сутність явищ.

Ділова гра як метод активного навчання є одним з найбільш ефективних активних методів навчання.

Розрізняють три сфери застосування ігрового методу:

- *навчальну сферу*: навчальний метод застосовується в робочій ситуації для навчання, підвищення кваліфікації;

- *дослідницьку сферу*: використовується для моделювання майбутньої професійної діяльності з метою вивчення і прийняття рішень, оцінки ефективності організаційних структур тощо;

- *оперативно-практичну сферу*: ігровий метод використовується для аналізу елементів конкретних систем, для розробки різних елементів системи освіти.

Педагогічна суть ділової гри полягає в тому, щоб активізувати мислення студентів, підвищити самостійність майбутнього фахівця; внести дух творчості в навчання; наблизити навчання до професійної діяльності; підготувати студента до професійної практичної діяльності.

Мета ділової гри – сформулювати певні навички й уміння студентів у їх активному творчому процесі.

Моделювання практичних ситуацій – це створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінюються символами і взаємостосунки між учасниками діяльності складаються не природно, а організовані спеціально під керівництвом викладача, тобто штучно та відображають прогнозовані професійні стосунки та явища.

Питання 2. Інноваційні та інформаційно-розвивальні методи навчання в умовах відкритого суспільства

У сучасній науці до специфічних методів навчання дорослих відносять у першу чергу *організаційно-діяльнісні методи*, засновані на технології усвідомлення, орієнтовані на вирішення проблем, що включають *моделювання, рефлексію, проєктування*. Типовою ознакою методів навчання дорослих є комунікація як розуміння іншого, рефлексія як усвідомлення себе, мислення як виробництво власних думок, а отже до

методів навчання в рамках андрагогічної парадигми віднесені методи з високим рівнем інтерактивності.

Таким чином, андрагогічний підхід реалізується в методі аналізу досвіду як у основному, який обумовлює систему конкретних методів навчання дорослих, зокрема, організаційно-діяльних і інтерактивних. Особливо це стосується відкритої освіти та методичного забезпечення її завдань.

У навчальному процесі ЗВО виокремлюють такі загальнопедагогічні рівні спілкування – «викладач – студент», «студент – мікрогрупа», «викладач – студентська група».

Для організації активного дидактичного спілкування важливу роль відіграє вибір стилю спілкування викладача із дорослими учнями, у якому відображаються рівні спілкування.

К.Платонов трактує стиль діяльності як сукупність індивідуальних особливостей певної діяльності особистості, яка впливає на спосіб досягнення мети цієї діяльності та визначає своєрідність її виконання.

У стилі діяльності завжди відбиваються індивідуальні та типологічні особливості особистості, тому В.Кан-Калік трактує стиль педагогічного спілкування як індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога із дорослими учнями. Н.Волкова трактує стиль спілкування як усталену систему «...способів та прийомів, які використовує педагог під час взаємодії».

На нашу думку, найоптимальнішим буде таке визначення *стилю педагогічного спілкування* – використовувані викладачем способи та прийоми взаємодії, у яких проявляються морально-світоглядні установки викладача, педагогічна спрямованість його особистості, рівень комунікабельності та комунікативні здібності, характер його взаємин зі студентами, творча індивідуальність викладача та особливості студентського колективу».

За спрямованістю та характером суб'єктної взаємодії можна виділити такі *рівні спілкування у вищій школі* (за С.Вітвицькою): *примітивний, маніпулятивний, стандартизований, діловий, особистісний*. Існує і інша класифікація за тими самими ознаками: емпатійне, директивне, принизливо-поступливе, захисно-агресивне. За В.Кан-Каліком педагогічне спілкування класифікують на основі високих професійних установок педагога, на основі дружнього ставлення, спілкування – дистанція, спілкування – загравання; за М.Таленом виокремлюють стилі «Сократа», «Керівника групової дискусії», «Майстра», «Генерала», «Менеджера», «Тренера», «Гіда».

Інформаційно-розвивальні методи навчання

У даний час традиційний навчальний процес вимагає постійного вдосконалення, оскільки відбувається зміна пріоритетів і соціальних цінностей: науково-технічний прогрес все більше усвідомлюється як засіб

досягнення такого рівня виробництва, який в найбільшій мірі відповідає задоволенню постійно зростаючих потреб людини, розвитку духовного багатства особистості. Тому сучасна ситуація в підготовці фахівців вимагає докорінної зміни стратегії і тактики навчання у закладі вищої освіти. Головними характеристиками випускника будь-якого освітнього закладу є його компетентність і мобільність. У зв'язку з цим акценти при вивченні навчальних дисциплін переносяться на сам процес пізнання, ефективність якого повністю залежить від пізнавальної активності самого студента. Успішність досягнення цієї мети залежить не тільки від того, що засвоюється (зміст навчання), але і від того, як засвоюється: індивідуально або колективно, в авторитарних або гуманістичних умовах, з опорою на увагу, сприйняття, пам'ять або на увесь особистісний потенціал людини, за допомогою репродуктивних чи активних методів навчання.

Поняття «інтерактивний» походить від англійських слів *interact* – взаємний, *act* – діяти. С.Кашлев в книзі «Технологія інтерактивного навчання» визначив інтерактивні методи як «...способи цілеспрямованої посиленої міжсуб'єктної взаємодії педагога і учнів у створенні оптимальних умов свого розвитку». Таким чином, використання інтерактивних методів в освітньому процесі характеризується високим ступенем інтенсивності спілкування його учасників, посиленою педагогічною взаємодією, взаємовпливом, безпосередньою міжособистісною комунікацією, цілеспрямованою рефлексією учасниками своєї діяльності і дидактичної взаємодії.

Інтерактивні методи засновані на принципах взаємодії, позитивності, свободи вибору, створення ситуації успіху, активності учнів, опорі на груповий досвід, обов'язкового зворотного зв'язку. Створюється освітній простір, який характеризується відкритістю, позитивним спілкуванням учасників взаємодії, рівністю аргументів, накопиченням спільного знання, можливістю взаємної оцінки і контролю. Педагог виконує функцію помічника в роботі, тільки одного з джерел інформації, створює умови ініціативи дорослих учнів, веде учасників навчання до самостійного пошуку. Цілеспрямоване, системне використання інтерактивних методів у навчальному процесі створює оптимальні умови для розвитку учасників освітнього процесу: дорослих учнів і педагога.

За провідною функцією у педагогічній взаємодії С.С.Кашлев класифікує інтерактивні методи таким чином: 1) комунікації; 2) обмін діяльністю; 3) смислотворчості, 4) рефлексивної діяльності.

Зауважимо, що в дидактиці вищої школи до сьогодні не диференціюються поняття «метод» та «прийом» навчання, тому А.Вихрущ та ін. пропонують прийоми/ методи навчання дорослих в залежності від дидактичної ситуації.

З метою організації позитивної педагогічної взаємодії, самоактуалізації учнів, оперитивного включення в спільну роботу

використовуються прийоми/методи «Заверши фразу», наприклад, «Сьогодні на занятті я хочу дізнатися...», «А чи знаєте ви, що ...», «Бути громадянином означає ...», «Україна в XXI столітті – це країна ...», «Держава – це ...», «Сучасна молодь ...». Цей прийом дозволяє включити студентів у роботу з опрацювання теми заняття, обговорюваної проблеми. На перших заняттях при знайомстві з групою для створення сприятливої атмосфери доцільним є прийом/метод «Алітерація імені», «Запроси на день народження».

До інтерактивних методів смислотворчості відносяться «Заверши фразу», «Асоціації», «Робота із поняттями», «Інтелектуальні гойдалки», «Хвилина говоріння», «Алітерація поняття» тощо.

Найбільш прийнятними на навчальних заняттях є методи «Асоціації», «Хвилина висловлення думок», «Алітерація поняття». Для розвитку творчих здібностей студентів застосовується метод проєктів, який дозволяє формувати дослідницькі, прогностичні, аналітичні, комунікативні навички в студентів і педагогів, які керують проєктами.

До методів рефлексивної діяльності відносяться «Острови», «Заверши фразу», «Рефлексивне коло», «Ключове слово» та інші. Поняття рефлексії увійшло активно в педагогічну практику в останнє десятиліття і пов'язане із роздумами про самого себе, внутрішній стан, думки, емоції, аналіз власних дій. Оскільки пріоритетом педагогічного процесу є розвиток його учасників, то створення умов для розвитку, саморозвитку студентів і педагога є суттю педагогічного процесу. Розвиток – це процес внутрішній, тому сам суб'єкт дає оцінку своєму розвитку, змінам через самоспостереження, самоміркування, самоаналіз і рефлексію. У такому випадку наступним етапом стає діяльнісна рефлексія.

Інтерактивні прийоми і методи, реалізація особистісно орієнтованого підходу в навчанні дорослих формують стійкий інтерес до пізнання, атмосферу заняття, знімається напруга, навчання наближається до життєвих/професійних ситуацій, формуються навички навчальної/професійної діяльності, створюється позитивний освітній простір.

Питання 3. Методи ситуаційного аналізу та ігрового проєктування

Методи ситуаційного аналізу

Метод ситуаційних вправ (СВ) / ситуаційних задач (СЗ). В основі методу ситуаційних вправ (СВ)/ситуаційних задач (СЗ), на використанні яких базується технологія аналізу ситуацій для активного навчання, лежить поняття «ситуаційна вправа».

Ситуаційна вправа – конкретна ситуація, матеріал якої підкріплений результатами спеціальних досліджень, формами статистичної звітності та іншою інформацією; опис ситуації може містити чинники, які, на перший

погляд, не стосуються рішення, але саме з них потрібно виділити найважливіші, пріоритетні для прийняття рішення.

Ознаки ситуаційної задачі, які відрізняють її від конкретної ситуації:

- більш чітка постановка задачі як з якісної, так і з кількісної точки зору, аналіз реальних даних конкретної організації при нестачі вихідної інформації для імітації імовірнісного характеру діяльності;

- необхідність виконати розрахунки – економічні, математичні, технічні тощо;

- представлення результату рішення у вигляді кількісних показників, графіків, формул, графічно зображених структур;

- багатоваріантність можливих рішень.

Використання методу ситуаційних вправ (СВ) / ситуаційних задач (СЗ) передбачає, що *здобувачеві пропонується текст із докладним описом ситуації або завдання в організації, що вимагає рішення*. Іноді в тексті описуються здійснені менеджером дії і потрібно проаналізувати їх правомірність. Але найчастіше студент повинен здійснити певні процедури, пов'язані із аналітичною діяльністю: систематизувати проблеми, ранжувати їх, провести розрахунки, здійснити порівняльні дії тощо – і тільки потім приймати рішення.

Метою застосування ситуаційних вправ є засвоєння знань та придбання професійних навичок і умінь на основі діяльності в умовах, наближених до реальної практики. В основі ситуаційної вправи також лежить конкретна ситуація. Однак матеріал у ній підкріплений результатами спеціальних досліджень, формами статистичної звітності та іншою інформацією. Крім того, опис ситуації може містити чинники, які на перший погляд не мають прямого відношення до рішення, але саме з них потрібно виділити самі важливі, пріоритетні для прийняття рішень.

Метод ситуаційного навчання (Case study method). Різновидом методу кейс-стаді є метод аналізу кейсів, казусів (лат. *casus* – заплутаний або незвичний випадок). Метод кейс-стаді (кейс-метод, case-study) найбільш широко використовується в навчанні економіки і бізнес-наукам за кордоном. У сучасній освіті він уперше був застосований в Гарвардській бізнес-школі у 1910 році доктором Коуплендом.

Це найбільш прийнятна інтерактивна технологія для короткострокового навчання, оскільки вона спрямована радше на формування нових психологічних якостей і умінь, ніж на засвоєння знань. У більшості випадків при використанні методу кейсів учасникам навчання надають короткий запис набору обставин, які можуть ґрунтуватися на реальній або уявній ситуації у вигляді мікропроблеми (мікроситуації) і необхідності діяти за обставинами. Метод не вимагає великих матеріальних або тимчасових витрат і допускає варіативність навчання.

Основною метою даної інтенсивної технології є активізація студентів. Кейс активізує інтерактивну діяльність учасників заняття,

розвиває їх аналітичні й комунікативні здатності, залишаючи студента один на один із реальним випадком.

Кейс-метод як форма навчання та активізації навчального процесу дозволяє успішно вирішувати такі завдання і формувати метакомпетентності:

- оволодіти навичками і прийомам всебічного аналізу ситуацій зі сфери професійної діяльності;
- оперативно приймати рішення «тут і зараз»;
- відпрацьовувати вміння заглиблювати додаткову інформацію, необхідну для уточнення вихідної ситуації, тобто правильно формулювати проблему «на перспективу», «на розуміння»;
- наочність представляє особливості прийняття рішення в ситуації невизначеності, а також різні підходи до розробки плану дій, орієнтованих на досягнення кінцевого результату;
- здобувати навички вербалізації, тобто чіткого і точного викладу власної точки зору в усній або в письмовій формі;
- виробляти вміння здійснювати презентацію, тобто переконливо підносити, обґрунтовувати і захищати свою точку зору;
- відпрацьовувати навички конструктивного критичного оцінювання точки зору інших;
- розвивати вміння самостійно приймати рішення на основі групового аналізу ситуації;
- оволодівати практичним досвідом отримувати користь із своїх і чужих помилок, спираючись на дані зворотнього зв'язку.

Метод АКС або аналізу «інцидентів». Ще один широко застосовуваний на практиці метод АКС – метод аналізу інцидентів (від лат. *incidens* – існуючий випадок, пригода, зіткнення, зазвичай неприємного характеру). Цей метод відрізняється від попереднього тим, що його мета – *пошук інформації для прийняття рішення самим студентом та навчання його пошуку необхідної інформації: її добору, систематизації та аналізу.*

Здобувачі замість докладного опису ситуації отримують лише коротке повідомлення про інцидент, що стався в певній організації. Повідомлення може бути письмовим. Для прийняття обґрунтованого рішення навмисно пропонується явно недостатня інформація, тому їм необхідно насамперед: зібрати інформацію; розібратися в ситуації, визначити, які є проблеми і в чому вони полягають; подумати, що треба робити; з'ясувати, що потрібно знати для прийняття того чи іншого рішення.

Здобувачі опиняються перед необхідністю пошуку додаткової інформації, отже, змушені ставити питання, переважно висхідні – «питання на розвиток» – для отримання додаткової інформації. Зазвичай такого типу запитання починаються зі слів «що», «де», «коли», «чому», «як», «який», «навіщо». Викладач, у свою чергу, може розпочати дискусію про

необхідність тієї чи іншої інформації або відразу ж повідомити необхідні дані. Отримавши необхідну і достатню, на їх думку, інформацію, студенти аналізують її, приймають рішення у невеликих підгрупах по 3-5 осіб, а потім виносять його на загальну дискусію так само, як це робиться при традиційному аналізі ситуацій, описаному вище.

Можна використовувати такі варіанти проведення занять.

1. *Ситуація готується заздалегідь* самим викладачем, потім зачитується та її частина, яка є інцидентом, а потім ставить питання слухачам, кожна підгрупа приймає своє рішення, і вже потім у відкритій дискусії обговорюються його правильні і неправильні аспекти.

2. *Викладач розповідає* студентам про технологію аналізу ситуацій методом «інциденту», потім визначається час (15-20 хвилин) і кожна команда відпрацьовує свій варіант ситуації (взятий із книги, практичної діяльності підприємств тощо). Коли ситуації в усіх командах будуть розроблені, тоді починається процедура збору інформації: «інцидент», питання і відповіді; прийняття рішення; презентація рішення та його аналіз авторами ситуації. Потім інша команда діє в тій самій послідовності.

Можливі форми організації заняття.

1) Кожен запит на додаткову інформацію обговорюється слухачами, і вирішується питання про необхідність для прийняття обґрунтованого рішення.

2) Кожній підгрупі слухачів видається вся інформація, якої вони потребували, а потім на загальній дискусії при обговоренні прийнятих рішень з'ясовується, яка з отриманої інформації виявилася доцільною при виробленні рішення.

3) Проводиться як якісне (значимість інформації для прийняття рішення), так і кількісне зважування (в балах) «вартості» затребуваної інформації у порівнянні із цінністю прийнятого рішення в тих самих одиницях. При цьому «вартість» інформації заздалегідь обумовлюється, а оцінку рішень слухачі виробляють колективно. Таким чином студенти привчаються збирати інформацію раціонально і цілеспрямовано.

Разом з тим, метод «інциденту» має такі *обмеження*. Найчастіше він передбачає здійснення поверхневого аналізу і прийняття рішення в умовах неповної інформації. Студенти не завжди вміють ставити коректні запитання із дотриманням їх жанру: «на уточнення», «на розвиток». У свою чергу недоцільно сформульоване запитання не дозволяє одержати необхідну інформацію. Через надмірний поспіх і нерозвиненість аналітичного потенціалу студентів іноді справжня проблема, закладена в ситуації, залишається неповністю виявленою. Неправильно поставлений діагноз і зайвий поспіх в ухваленні рішень також можуть призвести до поверхневої діагностики та «неефективного рішення».

Метод аналізу критичних інцидентів. Основна ідея: більш глибокого розуміння всіх обставин чи послідовності подій можна досягти за

допомогою докладного аналізу одного аспекту ситуації, так званого критичного інциденту (події або випадку, які певним чином вплинули на результати роботи).

Умови існування інциденту: 1) повинен мати початок, закінчення, висновки, описувати рядоположні випадки із практики роботи; 2) повинен впливати на результат роботи.

У форматі *асесмент-центрів* шляхом інтерв'ю здійснюється процедура збору інцидентів, які є найбільш важливими або «критичними» для ефективної роботи і дають можливість з'ясувати суттєві моменти роботи та виокремити різницю між успіхом і невдачею. Процес інтерв'ю щодо аналізу критичного інциденту повторює технологію збору інформації.

Методи ігрового проектування

Методи ігрового проектування передбачають механізм узгодження різних інтересів учасників (на відміну від будь-якого іншого процесу вироблення рішень (наприклад, дискусії), основою яких є мобілізація колективного досвіду). Ігрове проектування може включати *проекти різного типу*: дослідницький, пошуковий, творчий (креативний), прогностичний, аналітичний.

Загальна характеристика методів ігрового проектування: чіткий механізм визначення функціонально-рольових інтересів учасників заняття; алгоритм розробки проєкту, запропонований студентом; механізм експертної оцінки або ігрового випробування проєкту, наприклад публічна презентація, упровадження проєкту на практиці або стажуванні, за місцем роботи.

До методів ігрового проектування віднесено групу різноманітних за організацією *мозкових атак*. Загальна характеристика методів мозкових атак обумовлена їх завданнями: упорядкування, підвищення організованості і раціоналізації творчого процесу, руйнування стереотипів і формування нових шаблонів (на відміну від ефективного методу спроб і помилок, який передбачає перебір уже відомих варіантів) у процесі активізації колективної творчої діяльності.

Мозкові атаки (брейнстормінг). Діалогічний підхід до засвоєння знань і вмінь створює умови для формування здатності змінювати їх форму і зміст залежно від передбачуваного контексту їх застосування. Продуктивність навчального діалогу обумовлюється можливістю віднаходження спільної основи для обговорення і деяких розбіжностей у вирішенні проблемного питання. Отже, у продуктивній діалогічній взаємодії викладача та здобувача на перший план виступає проблемний спосіб оволодіння знаннями.

Лекція 5. Андрагог як суб'єкт навчання дорослих

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з поняттям «андрагог», вимогами до його особистості, установити та визначити взаємозв'язок «викладач – дорослий учень» у навчальному процесі закладу вищої освіти, схарактеризувати стиль роботи викладача-андрагога і його вплив на якість освітнього процесу в закладі вищої освіти, формувати у здобувачів прагнення до систематичного підвищення професійної майстерності в процесі андрагогічної підготовки.

План лекції:

1. Викладач закладу вищої освіти
2. Взаємозв'язок «викладач – дорослий учень» у навчальному процесі закладу вищої освіти
3. Стиль роботи викладача-андрагога і його вплив на якість освітнього процесу в закладі вищої освіти

Література:

1. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / М.Л. Смульсон, Ю.М.Лотоцька, М.М.Назар, П.П.Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобилянська [та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон. К.: Педагогічна думка, 2015. 221 с.
2. Огієнко О.І., Литовченко І.М. Андрагогічна модель навчання: американський контекст: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 234 с.
3. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.
4. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / За ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.
5. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: [монографія] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. К.: ППОД НАПН України, 2016. 354 с. [URL: http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf](http://ipood.com.ua/data/NDR/Andragogika/2016_Monograph_andragogy.pdf)
6. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Ничкало Н. Г., Радкевич В. О., Щербак О. І., Дорошенко Н. І., Василенко О. В., Скульська В. Є. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 268 с.
7. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / [О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Зінченко та ін.]. К., 2013. 251 с.
8. Тимчук Л. Становлення та розвиток андрагогіки в Україні (кінець XIX–XX століття): монографія; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: ЧНУ, 2015. 464 с.

Ключові поняття: викладач, дорослий учень, освітній процес.

Питання 1. Викладач закладу вищої освіти

Для андрагога – людини, професійним обов'язком якої є навчання дорослого, основним завданням стає допомога своїм учням у формуванні передумов для самовизначення і вибору власної траєкторії в освітньому просторі, організація їхньої освітньої діяльності. Допомагаючи дорослим людям у навчанні, йому слід урахувувати одночасно кілька *факторів*: екзистенційну проблематику людини певної вікової категорії, психофізіологічні особливості віку із урахуванням статевої приналежності, змістово-смыслову спрямованість освітньої діяльності (навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації); зміст попереднього соціокультурного досвіду; сформованість стереотипів навчання і спілкування; статус (соціальний, економічний, службовий), специфіку індивідуальних інформаційних потреб; освітні запити часу.

Завданнями андрагога є оптимізація стратегії індивідуального і групового підходу в навчанні, побудова плану безперервної освіти, сприяння вивченню особистісних якостей дорослого учня.

Вітчизняні фахівці виділяють ряд особливих особистісних характеристик, які повинен мати викладач андрагогічного профілю для якісного здійснення своєї діяльності. Так, на додаток до компетентності, у широкому сенсі цього слова, він повинен бути здатний надати допомогу у відновленні мотивації до освітньої діяльності, ослабленні «бар'єрів» сприйняття, зниженні рівня тривожності, підвищення стійкості слухачів до стресу. Викладач повинен володіти методологією андрагогічного супроводу процесу самоосвіти дорослих. У зв'язку з цим висуваються професійні вимоги до педагога початкової професійної освіти (НУО), вищої професійної освіти (ВПО), додаткової професійної освіти (ДПО). Він *повинен володіти*: спеціальними профільними знаннями, вміннями і навичками; знаннями, вміннями у сфері андрагогіки; загальнокультурною спадщиною; теоріями і технологіями навчання дорослих; знаннями про особливості дорослих: професійних, психічних, фізіологічних; інформацією про соціальну, дозвіллеву, побутову діяльність дорослих учнів.

До того ж, необхідні такі *навички*: самопрезентація; ораторське мистецтво; акторська майстерність.

У зв'язку з цим основними вміннями педагога дорослих є такі: визначення освітніх потреб дорослих учнів; визначення рівня підготовки дорослих учнів; виявлення обсягу і характеру життєвого досвіду дорослих учнів і можливості його використання у процесі навчання; виявлення когнітивного і навчального стилів дорослих учнів; виявлення психофізіологічних особливостей дорослих; використання різних методик і засобів психоандрагогічної діагностики; визначення цілей навчання конкретних дорослих учнів, визначення стратегії навчання; відбір і структурування змісту навчання; відбір джерел, засобів, форм і методів

навчання; розробка навчальних планів, програм або контрактів; створення навчальних ситуацій тощо.

Педагог, який працює із дорослими також повинен мати такі характеристики: організаторські здібності, орієнтовані на створення освітнього процесу із дорослими; технічність на сучасному рівні і здатність надати адекватну спрямованість професійним і віковим проявам дорослих учнів; комунікабельність у взаємодії із дорослими учнями на рівні партнерства в процесі освітньої діяльності; тактовність, що дозволяє вислухати особисту думку дорослого учня, сприйняти її незалежно від того, наскільки вона обґрунтована і грамотна, надалі спрямовувати думку і розвивати в необхідному руслі.

Провідні функції викладача-андрагога такі: організаторська (організація засвоєння знань студентів та формування їх умінь і навичок) вважається однією з найважливіших; інформаційна, що передбачає постійне оновлення і збагачення знань; трансформаційна, здійснення якої допомагає студентам засвоювати знання, вироблені людством; мобілізуюча, спрямована на розвиток у студентів самоосвіти, самооцінки, самоконтролю тощо.

Ураховуючи масштабність і важливість параметрів творчості викладача, як перспективне розглядається зменшення його аудиторного навантаження до 200-250 годин на рік, як це робиться в окремих європейських країнах і в Росії, неформальне відновлення форм підвищення кваліфікації (стажування, творчі відпустки, ППК); щорічні планові наукові відрядження, у тому числі – й закордонні; розширення мережі кафедр педагогіки та психології вищої школи, особливо в непедагогічних ЗВО; активізація наукових досліджень проблем підготовки кадрів вищої кваліфікації, вимоги до яких зростають.

Питання 2. Взаємозв'язок «викладач – дорослий учень» у навчальному процесі закладу вищої освіти

Навчання дорослих – складне завдання для педагогів, оскільки процеси сприйняття, запам'ятовування, мислення у дорослої людини відбуваються не настільки продуктивно, як у дитини чи підлітка. Крім того, доросла людина має усталені ментальні моделі, позитивний досвід соціальної поведінки, професійної діяльності тощо. Однак цей досвід застаріває, індивідуальні моделі входять в суперечність із загальними цілями, навичками і вимогами, що обумовлює труднощі в навчанні дорослої людини, коли необхідним є не тільки «прищеплення» нового, але і «видалення» старого.

Основна відмінність андрагогіки від традиційної педагогіки для підготовки викладача полягає в тому, що необхідним стає перенесення акценту на методологічну його підготовку, оскільки спрямованість на «володіння системою знань» змінюється на «активізацію пізнавальної

діяльності студентів». Якщо раніше завдання викладання полягало в тому, щоб передати інформацію (а учні повинні були її засвоїти), то функція сучасного педагога вищої школи, який працює з дорослими студентами, змінилася. На перший план, крім науково-професійної підготовки, виходять завдання організації та управління освітньою діяльністю дорослих учнів, формування їх пізнавальної активності. У зв'язку з цим змінюється підхід до засвоєння теоретичних знань. Замість лекцій передбачаються практичні заняття часто експериментального характеру, дискусії, ділові ігри, вирішення конкретних виробничих завдань і проблем. На перше місце виходять дисципліни, що містять інтегрований матеріал за кількома суміжними галузями знань. Матеріал подається у порівнянні. Практичні і творчі завдання викладач супроводжує методичними вказівками, які не тільки привчають студента діяти за алгоритмом, але і всю свою подальшу діяльність планувати, поділяти на етапи і розуміти критерії її оцінювання. Тобто йдеться про вдосконалення технології навчання дорослих, домінуючу роль у якій займає викладач. У ході реалізації вдосконаленої технології навчання навантаження на викладача збільшується, оскільки саме педагог вищої школи визначає усі параметри процесу: цілі, зміст, форми і методи, засоби і джерела навчання, створює доброзичливу атмосферу навчання, неформальну, засновану на взаємній повазі всіх учасників навчальної діяльності. Викладачеві, який працює із дорослими учнями, доводиться також урахувувати різноманітність мотивації щодо одержання вищої освіти студентами. Одні студенти прагнуть отримати залік або іспит формально, інші – прагнуть засвоїти якомога більше інформації. Завдяки інтернету інформації не бракує, але саме викладач задає найбільш оптимальну траєкторію і визначає найбільш інтенсивні форми її засвоєння, навчаючи пошуку інформації за значимістю, науковістю, вживаністю в реальних умовах.

На основі ряду досліджень можна окреслити деякі характеристики «моделі вчителя дорослих». Він повинен розуміти свої специфічні завдання, пов'язані із різними категоріями дорослих учнів, мотиви їх навчальної діяльності; уміти не тільки надавати освітню допомогу, але й забезпечувати соціально-психологічну підтримку і тим самим спонукати людей до віри в себе; розвивати рефлексивні вміння дорослих учнів, зменшуючи їх залежність від попереднього життєвого досвіду.

Спеціальна підготовка андрагогів передбачає ґрунтовну методологічну підготовку, оволодіння дидактикою навчання дорослих, технологіями взаємодії, які найбільшою мірою сприяють особистісному професійному зростанню учасників педагогічного процесу. Чинниками, що зумовлюють необхідність спеціальної підготовки андрагога до майбутньої професійної діяльності, є такі: високий освітній рівень студентів (наявність мінімум однієї вищої освіти); різноманітність аудиторії за віком, статтю, фахом, стажем професійної діяльності, освітніми та культурними

потребами; відмінність завдань, які стоять перед різними категоріями дорослих учнів; партнерство як форма взаємодії в навчанні дорослих.

Професійно обумовленні андрагогічні вимоги до викладача в педагогіці і андрагогіці визначаються термінами «професійна придатність» і «професійна готовність».

Під *професійною придатністю* розуміють сукупність психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії.

Під *професійною готовністю* розуміють психічну, психофізичну, фізичну готовність (тобто професійну придатність) та науково-теоретичну і практичну підготовку педагога. Професійна придатність та професійна готовність необхідні для виконання ролі андрагога під час викладацької діяльності.

Андрагогу притаманне вміння протистояти інформаційному хаосу через упорядкування інформаційного середовища. Цьому сприяє добір джерел, здатність відсікати зайве (цілеспрямований відбір радіо-і телевізійних передач, періодичних видань та ін.); розуміння того, що абсолютна повнота інформації з окремої проблеми сьогодні не може бути досягнута, оскільки за останні 30 років за спостереженнями вчених, обсяг інформаційного поля збільшився рівно настільки як за попередні 5000 років. Для того, щоб успішно продовжувати навчання у будь-якому віці, людині необхідно обирати оптимальні для себе пошукові модулі, що включають систему створення і роботи із базами даних, здійснення інформаційного пошуку в каталогах, глобальних мережах, накопичення, зберігання та інтерпретації потрібних відомостей, що має допомогти зробити викладач.

Отже, андрагог шукає форми, які допомагають його дорослим учням впорядковувати їх життєвий досвід, навчити аналізувати процес і результати саморозвитку, надати допомогу в освоєнні позиції андрагога, тобто формувати людину, здатну до самонавчання. Набагато легше працювати із людьми, що мають намір керувати власним освітнім просуванням. Необхідно пам'ятати, що соціальний розвиток постійно висуває нові вимоги як до особистості педагога, так і до його професійної діяльності, рівня його знань, умінь та навичок.

Питання 3. Стиль роботи викладача-андрагога і його вплив на якість освітнього процесу в закладі вищої освіти

Кожен викладач на початку своєї діяльності стикається із цілою низкою проблем, доцільне вирішення яких у майбутньому може позитивно позначитися на всьому педагогічному процесі. Це стосується і організації навчального часу, і правильної, логічної подачі матеріалу, темпу проведення заняття. Однак ці проблеми усуваються в міру накопичення педагогічного досвіду або на підставі попередніх спостережень за

досвідченими педагогами. Суттєвим моментом необхідним для адекватного сприйняття матеріалу, можна вважати стиль його піднесення, стиль поведінки викладача і характер його спілкування із студентами. Особливо актуальним це питання стає зараз, коли в процесі трансформації знаходиться все освітньо-технологічне середовище вищої освіти. Викладач вільний використовувати один із прийнятних для нього стилів, або змішувати їх в міру необхідності, але треба пам'ятати, що прогресивний розвиток освіти може гальмуватися різними соціальними і політичними явищами, здатними не тільки знижувати темпи розвитку освітніх відносин, а й відкинути їх далеко назад, тобто вибір стилю викладення повинен відповідати цілям навчання в закладі вищої освіти і бути якомога більш ефективним.

Стиль роботи – це психологічні особливості взаємодії викладача вищої школи та студентів у освітньо-технологічному середовищі. У науковій літературі в основному розглядається діяльність викладача без урахування психотипів студентів, що у свою чергу обумовлює вибір викладачем стилю спілкування із ними з метою досягнення прогнозованого результату. Стосунки викладача та студентів та аналіз спрямованості діяльності педагога дозволяють виокремити авторитарний, демократичний і ліберальний стилі спілкування. Акцентуємо увагу на тому, що дані стилі не відображають взаємопідпорядкованість діяльності суб'єктів дидактичної взаємодії.

Авторитарний стиль пов'язаний із домінуванням ролі викладача, який, зазвичай, сам вирішує всі питання, що певним чином обмежує самодіяльність, мотивацію студентів, недостатньо враховуючи їх думку. Для цього стилю характерна висока вимогливість до студентів без урахування їх ділових та особистих якостей, без урахування реальних умов. Прийнято вважати, що авторитарний стиль пригнічує їх ініціативу і самостійність. Процес викладання здійснюється не методами роз'яснення і переконання, а методами примусу, які найчастіше призводять до прямо протилежного результату. Авторитарний стиль характеризується однозначністю, у ньому домінує вимогливість до студента (його реальні можливості на задньому плані), тон мови категоричний, що не терпить заперечень. Такий викладач має незаперечний авторитет і майже не хвалить студентів, уміє чітко планувати свою діяльність і того самого вимагає від студентів.

Ліберальний стиль характеризується тим, що викладач не оголошує чіткої системи вимог до студентів, тому намагається не втручатися в їх роботу, не вимагає відповідальності за невиконання завдань виконавцями, певною мірою «пускає роботу на самоплив». Ліберальний викладач обмежується переконанням (належної однозначності і вимогливості немає), що це стиль «невтручання». Тон мови викладача-ліберала часто нерішучий, а іноді просто ласкавий, запобігливий. У зв'язку із тим, що він

не має чіткого плану роботи, часто діє «за інтуїцією», не виступає з відкритою критикою, не має достатнього наукового авторитету, щоб помітно впливати на процес засвоєння знань студентами. Варто зазначити, що даний стиль часто застосовується і педагогами і чималим досвідом, і молодими викладачами.

Демократичний стиль характеризується залученням студентів до обговорення та підготовки рішень із основних напрямів діяльності групи, взаємним розподілом прав і обов'язків, розвитком самостійності студентів при виконанні прийнятих рішень і розширенням взаємного контролю. Характер навчального діалогу спокійний, привітний, дружній. При формулюванні вимог викладач робить основний наголос на свідомість, на співпрацю, радиться зі студентами та враховує їх думку. Викладач багато уваги приділяє позитивній мотивації дорослих учнів, орієнтуючись на їх фактичні досягнення, на формального та неформальних лідерів колективу, сам проявляє ініціативу і вітає її в інших, найчастіше займається самовдосконаленням і допомагає зростанню творчих пошуків студентів.

Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять із навчальної дисципліни «Основи андрагогіки»

Практичне заняття № 1. Андрагогіка у контексті викликів сучасного суспільства

Мета: формування цілісного погляду на сучасний стан андрагогіки, розуміння можливостей андрагогічної освіти у процесі формування майбутніх професіоналів; ознайомлення зі змістом андрагогічної освіти у вищій школі, завданнями, що поставлені суспільством перед українською вищою школою; розвиток навичок практичного використання зазначеної інформації для організації професійної діяльності; формування вміння самостійно опанувати нові знання, які сприяють підвищенню професіоналізму викладача-андрагога.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: Персональний комп'ютер, підключення до мережі Інтернет

План заняття

Проаналізувати наукові джерела й підготувати відповіді на питання:

1. Сутність андрагогіки як науки
2. Понятійний апарат андрагогіки
3. Міждисциплінарний характер андрагогіки
4. Андрагогіка як навчальна дисципліна

Рекомендована література: 1, 3, 4, 6, 8-10

Практичне заняття № 2. Особливості засвоєння знань та специфіка освіти дорослої людини

Мета: формування цілісного погляду на особливості засвоєння знань та специфіку освіти дорослої людини; ознайомлення з нормативно-правовим забезпеченням андрагогічної освіти, концепцією учіння і навчання в андрагогії, психолого-педагогічними основами навчання дорослих формування вміння самостійно опанувати нові знання, які сприяють підвищенню професіоналізму майбутнього фахівця.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: Персональний комп'ютер, підключення до мережі Інтернет

План заняття

Проаналізувати наукові джерела й підготувати відповіді на питання:

1. Концепція учіння і навчання в андрагогії
2. Психолого-педагогічні основи навчання дорослих
3. Стили пізнавальної діяльності дорослих учнів
4. Дидактичні аспекти учбової діяльності дорослого учня

Рекомендована література: 1, 3, 4, 6, 8-11

Інформаційні ресурси в Інтернеті

Практичне заняття № 3. Навчання дорослих в системі неперервної освіти

Мета: формування цілісного погляду на сучасний розвиток освіти дорослих, розуміння можливостей освіти дорослих в умовах відкритого суспільства; ознайомлення з андрагогічними основами професійного розвитку в умовах багаторівневої фахової підготовки, особливостями навчання дорослих в організаціях, усвідомлення неформальної освіти дорослих у мережевій системі самонавчальних організацій; формування вміння самостійно опанувати нові знання, які сприяють підвищенню професіоналізму майбутнього фахівця.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: Персональний комп'ютер, підключення до мережі Інтернет

План заняття

Проаналізувати наукові джерела й підготувати відповіді на питання:

1. Розвиток освіти дорослих у відкритому суспільстві
2. Моделі освіти дорослих в умовах відкритого суспільства
3. Андрагогічні основи професійного розвитку в умовах багаторівневої фахової підготовки
4. Навчання в організаціях як форма освіти дорослих
5. Неформальна освіта дорослих у мережевій системі самонавчальних організацій

Рекомендована література: 1, 3, 4, 6, 8-11

Практичне заняття № 4. Технології навчання та розвитку дорослих

Мета: формування цілісного погляду на загальнометодичні підходи до навчання дорослих; ознайомлення з формами організації освіти дорослих, технологіями загальнопедагогічної підготовки; розвиток навичок практичного використання зазначеної інформації у професійній діяльності; застосування здобутих знань та умінь при опрацюванні матеріалів, необхідних для здійснення наукової діяльності.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: Персональний комп'ютер, підключення до мережі Інтернет

План заняття

Проаналізувати наукові джерела й підготувати відповіді на питання:

1. Методи навчання дорослих
2. Форми організації освіти дорослих
3. Технології загальнопедагогічної підготовки

Рекомендована література: 1, 3, 4, 6, 8-11

Практичне заняття № 5. Професійні вимоги до роботи науково-педагогічних працівників з дорослою аудиторією

Мета: ознайомлення з професійними вимогами до роботи науково-педагогічних працівників з дорослою аудиторією; формування професійних знань, необхідних для виконання обов'язків андрагога; застосування здобутих знань та умінь у професійній діяльності; формування вміння самостійно опановувати нові знання, які сприяють підвищенню професіоналізму майбутнього фахівця.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: Персональний комп'ютер, підключення до мережі Інтернет

План заняття

Проаналізувати наукові джерела й підготувати відповіді на питання:

1. Завдання та провідні функції викладача-андрагога
2. Вимоги до андрагогічної діяльності фахівця
3. Співпраця андрагога з дорослим учнем

Рекомендована література: 1, 3, 4, 6, 8-11

Рекомендована література

1. Андрагогічна парадигма: загальнонауковий контекст / авт. і уклад. В.О.Вихрущ: монографія. Тернопіль: Крок, 2019. 417 с.
2. Андрагогічні засади професійного навчання безробітних: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Капченка. К.: ПК ДСЗУ, 2013. 124 с.
3. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / М.Л. Смольсон, Ю.М.Лотоцька, М.М.Назар, П.П.Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобиланська [та ін.]; за ред. М. Л. Смольсон. К., 2015. 221 с.
4. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник / авт.-упор. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Київ- Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2014. 108 с.
5. Лук'янова Л. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід, Українська Асоціація освіти дорослих. К.: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.
6. Населення України. Імперативи демографічного старіння. К.: ВД «АДЕФ-Україна», 2014. 288 с.
7. Огієнко О.І., Литовченко І.М. Андрагогічна модель навчання: американський контекст: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 234 с.
8. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / за ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.
9. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: монографія /

авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О.В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.

10. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: монографія / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. К.: ППОД НАПН України, 2016. 354 с. URL: <https://cutt.ly/mk610Qo>

11. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: монографія / авт. кол.: Ничкало Н. Г., Радкевич В. О., Щербак О. І., Дорошенко Н. І., Василенко О. В., Скульська В. Є. Кіровоград, 2013. 268 с.

12. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Зінченко та ін. К., 2013. 251 с.

13. Технології професійного розвитку педагогів: методичний poradnik / упор.: Сорочан Т.М., Скрипник М.І.; навч.-метод. посіб.; Держ. вищ. навч. зал. «Ун-т менедж. освіти». К., 2016. 231 с.

14. Тимчук Л. Становлення та розвиток андрагогіки в Україні (кінець XIX–XX століття): монографія; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: ЧНУ, 2015. 464 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Всесвітня Рада з освіти дорослих (ICAE) URL: http://icae_global/
2. Європейська Асоціація освіти дорослих (EAEA) URL: <https://eaea.org/>
3. Закон України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 року №1556-VII. URL: <https://cutt.ly/SkZ9CAr>
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 16.10.2021 року №848-VIII. URL: <https://cutt.ly/okZ28R8>
5. Закон України «Про освіту» від 1.01.2021 року №2145-VIII. URL: <https://cutt.ly/8k5gNYx>
6. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 16.01.2016 року №2623-III. URL: <https://cutt.ly/MkZ22up>
7. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://cutt.ly/fkZ2SnO>
8. Концепція освіти дорослих в Україні / укл.: Лук'янова Л. Б. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с. URL: <https://cutt.ly/Pf0NRma>
9. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16.07.2018 року №776. URL: <https://cutt.ly/Qk7M9us>
10. Проект Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <https://cutt.ly/ck78KoS>
11. Українська Асоціація освіти дорослих URL: <https://cutt.ly/Gk62gfr>

**Завдання до самостійної роботи здобувачів
з навчальної дисципліни
«Основи андрагогіки»**

До основних форм самостійної роботи здобувачів при вивченні курсу «Основи андрагогіки» слід віднести:

- опрацювання лекційного матеріалу та додаткове самостійне вивчення теоретичного матеріалу за списком рекомендованої літератури;
- підготовка до практичних занять та виконання індивідуальних завдань для самостійної роботи;
- підготовка до іспиту.

**Блок завдань з самостійної роботи з навчальної дисципліни
«Основи андрагогіки»**

Тема	Завдання	Форма контролю
Андрагогічна парадигма у категоріальній площині теорії освітньої діяльності	Визначити основні поняття теми (сутність основних понять /категорій) навчальної дисципліни. Проаналізувати питання: - андрагогіка в контексті викликів сучасного суспільства; - історія розвитку андрагогіки; - методологія андрагогіки, та занести їх із поясненням у тематичний словник На підставі ключових понять теми скласти кросворд. Підготувати доповідь та за питаннями 1 теми розробити презентацію	госарій, кросворд, розробка мультимедійна презентація
Неперервна освіта як фактор розвитку дорослої людини	Проаналізувати статті з проблеми андрагогічної підготовки та підготувати наукове повідомлення на одну з тем: - доросла людина як суб'єкт освіти; - особливості засвоєння знань та специфіка освіти дорослої людини; - моделі освіти дорослих; - навчання дорослих в системі неперервної освіти.	наукове повідомлення, дайджест інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дорослими

	За вивченою темою розробити дайджест	
Загальнометодичні основи навчання дорослих	Ознайомитися з літературою до теми. Розробити проект: тренінгового заняття для дорослих учнів. Підготувати есе: Я – андрагог.	проект тренінгового заняття для дорослих учнів

Рекомендована література

1. Андрагогічна парадигма: загальнонауковий контекст / авт. і уклад. В.О.Вихрущ: монографія. Тернопіль: Крок, 2019. 417 с.
2. Андрагогічні засади професійного навчання безробітних: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Капченка. К.: ІПК ДСЗУ, 2013. 124 с.
3. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / М.Л. Смульсон, Ю.М.Лотоцька, М.М.Назар, П.П.Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобилянська [та ін.]; за ред. М. Л. Смульсон. К., 2015. 221 с.
4. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник / авт.-упор. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Київ- Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2014. 108 с.
5. Лук'янова Л. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід; Українська Асоціація освіти дорослих. К.: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.
6. Населення України. Імперативи демографічного старіння. К.: ВД «АДЕФ-Україна», 2014. 288 с.
7. Огієнко О.І., Литовченко І.М. Андрагогічна модель навчання: американський контекст: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 234 с.
8. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / за ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.
9. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: монографія / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О.В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.
10. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: монографія / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л. Є.; за ред. Аніщенко О.В. К.: ІПОД НАПН України, 2016. 354 с. URL: <https://cutt.ly/mk610Qo>
11. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: монографія / авт. кол.: Ничкало Н. Г., Радкевич В.

О., Щербак О. І., Дорошенко Н. І., Василенко О. В., Скульська В. Є. Кіровоград, 2013. 268 с.

12. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Зінченко та ін. К., 2013. 251 с.

13. Технології професійного розвитку педагогів: методичний порадник / упор.: Сорочан Т.М., Скрипник М.І.; навч.-метод. посіб.; Держ. вищ. навч. зал. «Ун-т менедж. освіти». К., 2016. 231 с.

14. Тимчук Л. Становлення та розвиток андрагогіки в Україні (кінець XIX–XX століття): монографія; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: ЧНУ, 2015. 464 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Всесвітня Рада з освіти дорослих (ICAE) URL: <http://icae.global/>
2. Європейська Асоціація освіти дорослих (EAEA) URL: <https://eaea.org/>
3. Закон України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 року №1556-VII. URL: <https://cutt.ly/SkZ9CAt>
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 16.10.2021 року №848-VIII. URL: <https://cutt.ly/okZ28R8>
5. Закон України «Про освіту» від 1.01.2021 року №2145-VIII. URL: <https://cutt.ly/8k5gNYx>
6. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 16.01.2016 року №2623-III. URL: <https://cutt.ly/MkZ22up>
7. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://cutt.ly/fkZ2SnO>
8. Концепція освіти дорослих в Україні / укл.: Лук'янова Л. Б. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с. URL: <https://cutt.ly/Pf0NRma>
9. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16.07.2018 року №776. URL: <https://cutt.ly/Qk7M9us>
10. Проєкт Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <https://cutt.ly/ck78KoS>
11. Українська Асоціація освіти дорослих URL: <https://cutt.ly/Gk62gfr>

Контрольні питання з навчальної дисципліни «Основи андрагогіки»

1. Андрагогіка в контексті викликів сучасного суспільства
2. Міждисциплінарний характер андрагогіки
3. Андрагогіка як навчальна дисципліна
4. Історія розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах
5. Історія розвитку освіти дорослих в Україні
6. Діяльність ЮНЕСКО та Ради країн ЄС у галузі освіти дорослих
7. Методологія андрагогіки
8. Сутність андрагогіки як науки: парадигмальний підхід
9. Моделі та функції андрагогіки
10. Категоріальний апарат сучасної андрагогіки
11. Основні принципи андрагогіки
12. Вікова періодизація етапу дорослості
13. Загальні основи суб'єктивізації учіння дорослого
14. Дорослість як якість життєдіяльності
15. Специфіка вікових інформаційних запитів дорослих учнів
16. Проблеми змістового наповнення освіти дорослих в умовах автономізації
17. Концепція учіння і навчання в андрагогіці
18. Психолого-педагогічні основи навчання дорослих
19. Концептуальні основи організації навчального процесу у вищій школі
20. Стилї пізнавальної діяльності дорослих учнів
21. Моделі та стратегії навчання дорослих у освітньо-технологічному середовищі ЗВО: загальні основи
22. Андрагогічна психодидактика керованого засвоєння в сучасному ЗВО
23. Дидактогенні аспекти учбової діяльності студента ЗВО
24. Розвиток освіти дорослих у відкритому суспільстві
25. Моделі освіти дорослих в умовах відкритого суспільства
26. Загальна характеристика моделей освіти дорослих у відкритому суспільстві
27. Модель «Освіта 2.0»
28. Проєктно-орієнтований університет як модель створення нового освітньо-технологічного середовища
29. Дослідницький університет як проєктно-орієнтована організація
30. Модель університету-підприємства та Модель «Університетський комплекс» (УК)
31. Модель «Потрійна спіраль»
32. Модель класичного дослідницького університету
33. Традиційні методи навчання дорослих

34. Інноваційні методи навчання в умовах відкритого суспільства:
загальні підходи
- 35. Інформаційно-розвивальні методи навчання
 - 36. Методи ситуаційного аналізу
 - 37. Методи ігрового проектування
 - 38. Евристичні методи інтенсивного генерування ідей
 - 39. Методи рольової гри
 - 40. Технології зворотнього зв'язку на ігрових заняттях
 - 41. Система сучасних засобів методичного забезпечення навчальних дисциплін у ЗВО
42. Лекційна форма організації навчального процесу у ЗВО:
методичний аспект
- 43. Особливості класичних форм організації навчання дорослих в умовах андрагогічної парадигми
 - 44. Інші класичні форми організації навчання дорослих
 - 45. Веб-квест як форма організації навчального процесу
 - 46. Форми організації навчання дорослих на основі ігрової діяльності
 - 47. Майстер-клас як форма організації навчального процесу у вищій школі
- 48. Консультування як форма навчальної діяльності
 - 49. Технології загальнопедагогічної підготовки в сучасному закладі вищої освіти
 - 50. Основні характеристики результативності освіти дорослих для країн ЄС: нормативно-правове підґрунтя
 - 51. Компетентнісний підхід у контрольно-оцінній діяльності викладача закладу вищої освіти
 - 52. Функції контролю і вимоги до нього в андрагогії
 - 53. Способи і методи контролю результативності навчання дорослих
 - 54. Форми підсумкового контролю результативності навчання дорослих
 - 55. Викладач закладу вищої освіти як суб'єкт освітньої діяльності
 - 56. Взаємозв'язок «викладач – дорослий учень» у навчальному процесі закладу вищої освіти
 - 57. Стиль роботи викладача-андрагога і його вплив на якість освітнього процесу в закладі вищої освіти
 - 58. Андрагогічні основи професійного розвитку професійної підготовки
 - 59. Навчання в організаціях як форма освіти дорослих
 - 60. Основні фактори та постанавчальні техніки у професійній підготовці дорослих